TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY

सगनभाऊ कृत

लावण्या व पवाडे

आवृत्ती पहिली. [१ रुपया.

ऑगस्ट १९२४.

लक्ष्मण भाऊराव कोकाटे यांनी 'हनुमान
प्रेस, सदाशिव पेठ घ. नं ३०० पुणें येथें छापलें

प्रकाशक,
सारस्वत प्रसारक मंडळी करितां गो. गो. अधिकारी
यांनी ७७० सदाशिव पेठ पुणें येथें प्रसिद्ध केलें

"होन्या गवळ्याचा झाला चुना'—म्हणणारा हा घमेंडखोर शाहीर विख्यातच असला पाहिजे, एरव्हीं असे उन्मत्त व गुर्मीचे शब्द ह्यानें वापरले नसते, व रसिक समाजाने ते वापरूंही दिले नसते. शृंगारिक लावण्या लिहिण्यांत याचा हातखंडा आहे. स्वतंत्र विचार व मनोहर कल्पना यांची सांगड याच्या कवनांत जागोजागीं विपुल आढळते. अनेक प्रसंगीं याच्या अश्लीलपणाबद्दल मात्र तिटकाराच येतो. पण हा अवगुण त्या काळीं फारच बोकाळलेला होता. व या दोषापासून बराचसा प्रतिष्ठित समाजही वगळला गेला नाहीं असें तत्कालीन इतिहासावरून सिद्ध होतें. या अश्लील गीतांचा वचपा सगनानें.

'भाऊ नाना तलवार धरून गेले गिलच्यावर चढाई करून'

या एकाच थरारून सोडणाऱ्या पवाड्यानें सव्याज भरून काढिला. याशिवाय याचे इतर दोन पवाडे प्रसिद्धच असून त्यांतही त्याची प्रतिभा उठून दिसते. हा जातीचा मुसलमान–पण यानें अनेक प्रसंगीं आमच्या देवदेवतांचे दाखले मार्मिकपणानें दिले आहेत. याबद्दल त्याचे कौतुक केलेंच पाहिजे. स्वतःची भाषा भिन्न असूनही मराठी भाषेवर मायभाषेपेक्षांही कांकणभर अधिक प्रेम केलें हें पाहून मराठी भाषेचे निस्सीम भक्त सगनाबद्दल कृतज्ञता दाखविल्यावांचून केव्हांही राहणार नाहींत. याच्या कवनांतील सुंदर स्थलांचा नामनिर्देश करूं गेल्यास चोहोकडेच बोटें ठेवावीं लागतील. तेव्हां न ठेविल्यानेंच हें कार्य अधिक करितां येण्यासारखें आहे.

असो, प्रस्तुत सगन–भाऊच्या कवितेस इतर प्रतिभासंपन्न शाहिरी वाङ्मयाप्रमाणें मराठी रसिकवर्ग आपलेपणानें जवळ करील अशी आशा प्रदर्शित करून रसिकांची आम्ही कांहींकाळ पुन्हां रजा घेतों.

६८३ सदाशिव पेठ,
शांतिकुंज पुणें.
११ आगष्ट १९२४.

दिनकर गंगाधर केळकर

अनुक्रमणिका.

सगनभाऊच्या लावण्या

लावणी पहिली

(राग पुरवी)

चालः——कधि येशील भेटशील प्रित तपशील सांगशील नरी——

होनाजी बाळ.

प्राणसख्या प्रियकरा करा शेवट पुरता मनी धरून
बाळपणींचा मित्र तुझ्या सद्‌गुणास जाईन मरून ॥ ध्रु० ॥
रूपस्वरूप साजिरा जसा अमृतकर तारांगणा
झळकतात नव लक्ष अधिक शोभतिल ते किरणा
पूर्ण कळा सोळा भरता भर किती नक्षत्र जसा
ये भरते सागरा चतुर भेटले धांवे त्याग ना
॥ च.ल ॥ तुझ्या प्रीतिची आवडी म्हुन पडले झडी
नको प्राणसख्या विसरूं मजला पळघडी
ने उतरून पइले थडी लागले चडी
पाहून खोल सागर घातली उडी
धर हाति फुलाची झडी म्हुन नार ओढी
तूं प्राणहंस मीं कांचन काया कुडी
तूं कल्पवृक्ष मी छाया तुज तळवटीं
जोडिली प्रीत गुणीजना शेवटीं
मी मुलतानी कमान कसुन कसवटी
मी एक बंगाली मैना अशी
नामनगरच्या राया मी भुलले तुशी
पांची प्राणापासुन जिव खुसी

बोला गुजगोष्टी हरुषें मसी
कवळी नवती माझी लुसलुशी
तारुण्य मिमोनी आली रसीं
भर नवतीचा बाहार रुताचा पाहा नेत्र भरून
नानापरिची पुष्पें सुकती सुवास येइना फिरुन १

प्रित चालूं द्या सदा कदामधें अंतर पाडूं नको
जिव करिन खुरबान तुझे मन राया कातुं नको
हातिं धरल्याची लाज आज मज हातचे सोडूं नको
जन करिती कावळा पराचा भरम फोडूं नको
॥ चाल ॥ या इथल्या रांडा मुढा लावतील चढा
गुणी सगुण बघुन दोघांत पाडतिल तडा
मी नागिण घालिन झडा तूं एक केवडा
पाहुन सद्गुणी जीवीं खिळलीं रुतला खडा
मी वावडी तूं एक सडा नको मारु आढा
झडूं दे इष्कि नौबद वाजिव चौघडा
मी देहें काटें तूं जिवलग माझा हुडा
जाई जुई चमेली तूं गेंद भरला पुडा
तुसाठी सतीचे बाण जिवाचा धडा
गुणी रे मानसा समुण नीर्मळा
माझ्या ममतेचा असुं द्या लळा
येऊं दे चित्तापासुन कनवळा
नाहीं तर दे झरका कापा गळा
कवळून जीवलगा मी पडते गळा
पुरता ममतेचा असुं द्या अळा
मी आपुले सीरकमळ काढुन उभी हस्तकीं धरून
भरुन प्राण पारडे तुला मी अर्पण करिते तरून. २

मज कमळणीवर पहिल्यापासुन इच्छा तुझी मधुकरा
या गोष्टीची याद असूं द्या पुर्ता शेवट करा

पतंग ज्योतीवर झडा घाली मनिं नाहिं त्याच्या खरखर
म्हुन तरी डामाडौल करूं नये आपला प्राणप्रियकरा
॥ चाल ॥ चळ सुटला माझ्या मना मला राहवेना
घडोघडीं धांवत येते तुझ्या दर्शना
माझ्या निधना धना नको धरू कुन्हां
इष्कामधें लंपट भुलले चांगुलपणा
नाहीं भुलले तुमच्या धना मी वाहते आणा
प्रीतिची मजला जाहली तुझी झडपणा
मज आवळ कवळ कवटाळुन नको घेउं जना
प्रियकरा सख्या मम नेत्रींच्या अंजना
गुणी प्राणविसाव्या जिवलग मनरंजना
माझा जीव प्राण लागला झुरणी
तुमच्या वोंजळिनें पीते पाणी
क्षण एक पाहताना होय सुराणी
माझे सीरीं छत्र मी तुमची राणी
आज्ञांकित आहे मी तुमचें मनीं
सख्या रे मी झुरते मोरावाणी
मज जीवनीं मासोळी उल्हाळ घेसी प्रीती करून
मी चातक तुम्ही मेघ लक्षवर बिंदु सोडा वरून २

नीत करिता यायास मला म्हणता एकांती चला
मनीं विकल्प विट नाही आजवर चालत आला सला.
एकांती गुजगोष्टी करि कवटाळून धरिता मला
म्हुन काय कुरवंडी करून मी घेते आलावला
॥ चाल ॥ रंगमहाली शेजेवरी नानापरी
आनंद भोग विलास हर्ष अंतरीं
चुवा चंदन कस्तुरी ह्रो मैलागिरी
अत्तर गुलाब रमतो सुवास सागरीं
केकती मालती कर्पुरीं पाहा हरोहरी

दवणा मरवा माहिकती मंचकावरी
पिवळी कवळी नागवेल नट नागरी
वेळा लवंगा नित चिकण चौफुले भरी
अशी सजुन उभी शेवेत कळा कुसरी
सगनभाऊ म्हणे अशा सुजाती
इष्की इष्कामधें मरून रहाती
महादेव कविराज पुण्यामधें राहती
त्याचे छंद ऐकुन गुणीजन गाती
बदलुन अंतरीमग उलटे वाहती
तोर्डामधें छानपछान करती
आभंग बदलतील कवि सोदे पाहाती ऐसे आंथरूण
भेसळ उणी वीर्याचा म्हणती मग राहती चुरमरुन. ५

लावणी दुसरी

(राग लीलांबरी)

चाल:--सहज मनामधि आले साजणी कधि स्वामिचा ॥

हो।नाजी बाळ

अर्ज विनंती ऐका लोभ हा सारू सासऱ्याला जाते
सख्या मला मूळ आले नाहि तरी एकमास आणखी रहाते
मुळारंभीची कथा सांगते ऐकुनि घ्यावी गुणवंता
सहज आले यात्रेस गांठ अवाचित पडली लक्ष्मिकांता
नेत्र भरून न्याहाळिले तुम्हांला आनंदलें चंद्र पाहता
त्या संगे प्रीत घडो असा कधीं पावशिल पंढरीनाथा ?
नाभीकमळापसुन इच्छिले जेव्हां तुम्हि मजकडे पाहतां
खुशि झालो एकमेकावरती गांठ कशि पडेल एकांता ?
मरयादा सोडुन विचारिले नगरामधें तुमच्या राहते
प्रीतीची लक्षणें जाणता प्रीत करशि वाटते ॥ १ ॥
आज्ञा वंदुनी आले प्रियकरा चालत अनवाणी पाई
फोड आले तळपायाला सुखलक्ष आहे तुमचा ठाई
दिपवेळी दिपसमयीं शहरामधें उतरले गुणग्राही
वरतमान लिहुन पाठविले सांगा सख्याला लवलाही
ऐकतांच राजश्री उठले आनंद हृदयीं न माई
इष्टभेट होता आधिच फुरफुरली डावी बाही-
पहिले दिवशीं रात्रौ समयीं एकांत निर्भीड जेथें
प्रसन्नता मर्जि उभयता इष्की सागरा आले भरते ॥ २ ॥
इतकें असुन साजणी युक्त बुडली सांग कशी
प्रितिचे उत्तर कांहीं सुचेना चेथले या शरिराशी
ऐकुन घ्यावे राजपुत्रा मित्र बोलते आपणाशी
वचन उगवले तुमचि कल्पना पुढें कशाची गुणराशी
इर प्रयत्नें पडेल प्रियकरा रंग म.ह.ली सुख सेजेशी

विडा कोणाचे हातचा घ्यावा दुर केले घरले स्त्रियेसी
तुं लग्नाचा जोडा जैसा निर्मळ गंगाजळ वाहते
आम्हासारख्या उदंड मिळतिल भवताले खाते गोते ॥ ३ ॥
गौरविलें स्वामीला घेतला निरोप विषय आंवरेना
पाकपूनेहा मध्यें अंतर नाहीं साक्ष पंढरीराणा
तुमचा शहरामधें नांदतो परदेसि नाहीं सजणा
जेव्हां जिवाला वाटेल तुमचा आतां पाहिजे मुणगाहिना
तेव्हा स्वार अश्वाघर होऊन दरकुच गेले निजभुवना
बोलवित चालले राज बनसीच्या तुर मोती दाणा
ज्याच्या आंगीं इष्क बिंबला तो समजेल वर्म पुर्ते
सगन भाऊ म्हणे इतर पुरुष रसभोगी सूज्ञ ज्ञाते. ४

लावणी तिसरी

(राग संकीर्ण)

चाल:--सूरतपाक देखणा पुरुष ऐसा ॥ अमृतकर वाट।

होनाजी बाळ

नवे पाखरूं जा गॅबरुहि लवा । रंग हवा आणवा लाहान छिलवा ॥ ध्रु० ॥ हिरेखाण दिनमान तेज आळी ॥ कटिं कसुनिया चंद्रकळा काळी ॥ गोरा रंग खुषरंग ओठ पोवळी ॥ गेंद बुंद सुगंध कळी पिवळी ॥ चमकनोक नेत्राची आग जाळी ॥ विष पसरले भिन्नले जिव्हाळीं ॥ चाल ॥ पाहुनि चित्त मन हे गार प्रियकरणी ॥ तुं भला मारला वार प्रियकरणी ॥ पडद्या अंतरिचा पार प्रियकरणी ॥ जणु घाड धीरिचा वार प्रियकरणी ॥ आलो होतो ठार दिला कलवा ॥ १ ॥

नागिण जहरी डंकीली वर्मी । विषय उष्णता चढली आंगीं गर्मी ॥ मुहूर्त केव्हां लागल भर्माभर्मी । ठणकला जीव जाहला लइ शरमी ॥ भाग्यवंत कंठा वरते सुरमी । अशि सुगंधिक दवण्याची तुरमी ॥ चाल ॥ रंगिती बत्तीशी लाल प्रियकरणी । तरतरीत गोरे गाल प्रियकरणी ॥ चाले मस्त गजाची चाल प्रियकरणी । थरकावी नथनीचा लाल प्रियकरणी ॥ इच्या पायिं दौलत सारी डूलवा ॥ २ ॥

रंग गुले नार वय द्वादश वरुषा । उरी उसासले गेंद लाहान गरसा ॥ नयन तडाके छातिमध्यें तिरसा । धिले गिरावुन सोपटले फरसा ॥ आग भडकली धमकी परपुरुषा । लावुनि गेल्या अपसामध्यें घुरसा ॥ चाल ॥ आज घेउ पाहामी आण शरतीनें । ही हिंडवील रानोरान युक्तिनें ॥ घालुन गळयाची आण अगतीनें । जा भिडून छाबल्या आन जगातिनें ॥ लालुच द्रव्याची दावुन भुलवा ॥ ३ ॥

शब्द गुणिचे मिठडे ऐकता । मान्य वचन हें आज एक मक्का । लाच कशाला भरता खंड मक्का । मुठि भरून पैसा मनमुक्का ॥ चमकुन पठीया दे झोंक अुकता । बाहार न्हुटूं दे जाईचा तक्का ॥ चाल ॥ द्या उत्तर आपले स्वस्त राहावे तुम्ही । वरकांती करता कष्ट रावहो तुम्ही ॥ विसराळ घराची गोष्ट राव तुम्ही । तृप्त व्हाल जेउन मिष्टराव तुम्ही ॥ प्रिय उभयता ताजव्यात तोलवा । लगन भाऊ म्हणे चौपाळा हालना ॥ रंग हवा आणवा । लाहान छीलवा ॥ ४ ॥

लावणी चवथी

(राग झाम.)

चाल:---लावण्य गुणाची खाण पति मज दावा गे बाई.

द्दोनाजीबाळ

ऋतु चौथा गे बाई ॥ तारुण्य रुपाशीं काय करूं ॥ धृ० ॥ मज भुलविलल्या भ्रमरानें ॥ द्दोती जिवाची लाही गेल्या ठायीं ॥ १ ॥ परि मी चाहातें चातक पक्षा ॥ यामधें संशय नाहीं साक्ष विठाई ॥ २ ॥ येउन वसतो मज शेजारीं ॥ नाहीं बोलत देसाई मला त्या ठायीं ॥ ३ ॥ येउन पलगीं राजस रूपडें ॥ रंग विलास त्या ठायीं रामजी गायीं ॥ ४ ॥

लावणी पांचवी

(राग भैरवी)

ओर नये तुम प्रित ॥ लगालो हमे सताना

होनाजी.

असीं किरे प्रित वाढल किर्त अनांत न होय हासी ॥
सख्या रे अपुली पत अपुल्या पशीं ॥ ध्रु० ॥
माय बापाचा लौकिक राहिल असे कांहीं साधन करा ॥
पुढील धूर्त वाजरी कांहीं धरा ॥
पर नारीशीं भाषण करिता विचार नाहीं बरा ॥
आधिच आहे तुमची छबेली तऱ्हा ॥
स्वरूप तुझे चांगले फिरू लागतिल तेव्हां गरगरा ॥
झोंबतिल बळं तुमचा पदरा ॥
आबरूस बट्टा होइल थट्टा पडशिल दांत घसीं ॥ १ ॥
भाउबंद सोईरे गणगोतांत असावा ठसा ॥
उगवला सूर्य गगनीं जसा ॥
दुपारची सावली नाहीं धन दौलतिचा भरवसा ॥
काळ कंठावा चालेल तसा ॥
आली दुनिया उफराटी फार तुम्ही सावधगीरिनें असा ॥
चांगला ठिकाण पाहुन बसा ॥
ह्या रांडा घरघाल्या सख्या तूं पडशी दांत घशी ॥ २ ॥
मोत्यासारखे तेज आपली आबरू दवडू नका ॥
भरम चौघामधीं फोडूं नका ॥
वाणी उदमी सावकार दुकानदारी तुम्ही मोडू नका ॥
कुणाचे कर्ज तुम्हि काढूं नका ॥
श्रीमंताचे दरबारीं येणें जाणें सोडूं नका ॥
जोडला आश्रय तोडूं नका ॥

सत्य बोलावें वचन लागु नये खोट्याचे संगतीशी ॥ ३ ॥
पत गेल्यावर लक्षाधिश सावकार असला जरी ॥
कोणा इत बार याचा घरीं ॥
ऐसे समजून चित्तीं उमजून शोध करा अंतरी ॥
पुढला विचार पहावा तरी ॥
बाळा राघु म्हणे खरें त्वां सांगितले सुंदरी ॥
गोष्ट ही ठसली हृदयांतरीं ॥
सगन भाऊ म्हणे बसु नये सिंदिचे छायेसी ॥
सख्या रे अपुली पत अपुल्या पशी ॥ ४ ॥

लावणी सहावी

(राग पहाडी)

चाल:--नुतन वय दोघांचे सारखा जोडा गे बाई.

होनाजी

मज पापिणीची दृष्ट सख्याला लागल गं बाई ।।
सीताकांत रघुनाथ पती मज जन्मावर देई ।।धृ०।।
अभिच रंग सावळा करुन पोषाख भरजरिचा ।।
मुखी सूर्याची कळा जसा कां पुतळा मदनाचा ।।
राज बनसी बावरा मुशाफर अमदा नगराचा ।।
ती उपमा शोभे रायाला सत्य वचनाचा ।।
छेल बटाऊं मोहोना राणी जोडा इष्काचा ।।
तशी प्रित उभयता आनंद चित्ताचा ।।
मिच अशी दैवाची पार मज भाग्यासी नाही ।। १ ।।
आम्हि कुळीच्या स्त्रिया जातिवंताच्या गुणगहिना ।।
चित्ता जोगा पति राज बनसी राजिवनयना ।।
पट्टराण्या भवताल्या मध्ये मी चंचल मृगनयना ।।
एताजाता कवळून धरता मैलागिरि चंदना ।।
चौ प्रहराचे चार करून शृंगार मनमोहना ।।
उभी राहाते सन्मुख मनासी आनंद माईना ।।
माझ्या मनची आवड सख्याची होऊं कांहीं उतराई ।। २ ।।
मान्यमान्यता करून मोहिले त्या पतिरायाला ।।
प्रित ठेवाल की मजवर लागेन तुमच्या पायाला ।।
नेणतपण अल्लडपण बसो उभयता न्हायाला ।।
हात टाका छातीवर लुब्धते तुमच्या पायाला ।।
करा चुनडी पोषाख शुभ्र पातळ नेसायाला ।।
माझ्या मनची आवड असावी पतिच्या शेवला ।।
मी आपला जिवप्राण करिन खुरबान या ठायीं ।। ३ ।।

नाना परिचे विलास करि ते त्या रंगमाहालांत ॥
कवटाळून सजनाचा धरिला एकान्ती हात ॥
जाईजुई मोतिया शेज पुष्पाची खुप वक्त ॥
करून सोळा शृंगार कपाळी कुंकू शोभत ॥
वचनी गोउन सजण भोगिला मोत्याची जात ॥
स्वरूप पतिचे चांगले मिळाली जोतिस जोत ॥
सगनभाऊ कविराज नित्य प्रसंगांत गाई ॥ ४ ॥

लावणी सातवी

(राग ललतागारी)

चाल:-आधिच छेलली सुरत त्यावर तुमची-

होनाजी.

नाजुक माझें आंग नवि नवती । आला चांगुलपणा चल बागामधिं सज्जना ॥ धृ० ॥ गोड साखरेचा लाडू-तशि प्रीत आलि की रसा । तुम्ही या इकडे राजसा ॥ जसे गुलाबी फूल गुलबसी रंग गुलाला जसा ॥ लाल सुरेख मुखडा तसा । सम समान आकृती तुमचि आमचि प्राणहंसा ॥ गोड गोड द्राक्षाचा घोसा ॥ अलाबला किति घेऊं परंतू नको जाऊं आंबे वना । फेड चित्ताची कल्पना ॥ १ ॥

तसूतसूची घेउनि वेतणी तक्के बांधले सुती । आंत झडे ना नारि ती ॥ गुल्छबू गुलटोप मोतिया मोगरा शेवंती । नारंग्या खिरण्या नुती ॥ जाईजुई रातांजन चटमोगरा आणिक मालती । दोणा गुलाब केकती ॥ ज्या पुष्पाची आवड तुम्हाला शेज करिन सज्जना । सुख होइल अपुल्या मना ॥ २ ॥

हिरवे कांठ पैठणचे पातळ दोन्ही पदरा हात हात । हिरवी कंचुकी मजबुत ॥ तेजस्वी शृंगार करुन मी ल्याले सार्धी नथ । जणुं आली चपला चमकत ॥ इष्क पुरा करणें आसल पौशाख करावा इथ । शांत होइल आपले चित्त ॥ सर्वस्वी मी दासी पदरची आहे तुमची गुणी जना । हा वक्त येइना पुन्हां ॥ ३ ॥

प्राणसखे राजसे रोज गडे तुझ्या मनाच्या ओढी । आम्ही तृप्त करूं या घडीं ॥ बागामधिं घेऊन गेली छलछबीली गडी । लाजून उभी फांकडी ॥ सुरत कशी शोभिवंत पुष्प तुरा गुफूर नवलडी ॥ खोविला शिरीं तातडी ॥ सगन भाऊ म्हणे भोगूं पर नको विसरूं मेतर जुना ॥ रामा समजेल या खुणा ॥ ४ ॥

———

लावणी आठवी

(राग अहंग.)

चाल:—कमळणीस मधुकर जसा तसे तुम्ही मजला० ॥

होनाजी.

सुख असतां दुःख मज देता मी कुळीवंताची कांता.
रूप लावण्य दुसरी पाहाता ॥ तुम्ही कां हो तिच्या गृहि राहाता॥धृ०॥
रूप स्वरूप तुझे पाहुनिया ॥ मन धाले आले धावुनिया
आज माझे मन मोहुनिया ॥ कसे जाता दिप मालउनिया
चातुर सुगर पाहुनिया ॥ भ्रांतिची गुढी खोलोनिया.
स्वप्नांत मूर्ति पाहुनिया ॥ मन रिझले तुम्हास पाहाता ॥ १ ॥
तसबिर लेहुनिया ठेवते ॥ मन माझे प्रसिद्ध होतें
धाउनिया तुम्हाकडे येते ॥ फंदीच्या रूपाला चाहाते
द्रिष्ट होईल पलंगी नेते ॥ मसी भोग वसुन एकांते
मासि ध्यास लागला तुमचा ॥ सोडून आता कुठ जाता ॥ २ ॥
म्या आशावंत स्वामिची ॥ पूर्वाची अस्ता मनिची
उभयता जोड प्रितिची ॥ शोभन धुळि पायाची
आलि घटका वेळ ऋनाचा ॥ घ्या साधुन घडि लाखाची
लोभ नाहीं तुजवर सत्ता ॥ दिस गेले पाहाता पाहाता ॥ ३ ॥
झड पडोनि गळा आज पडले ॥ तुम्ही लाल मि लालडी जडले
लई दिवसा सजन सापडले ॥ छातिवर गेंद थरथरले
आज मजकडे येणें घडले ॥ कसी सोडू तुम्हास भिडले
भाउसगन गुणीजन गाती ॥ आज भजा तुम्ही सिद्धनाथा ॥ ४ ॥

———

लावणी नववी

(राग श्यामकल्याण)

चाल:——याची माझि प्रित्य कधि जडल जडल. ॥

होनाजी.

तुसी जो स्नेहसंग करिल बुडल बुडल बुडल बुडल ॥ धृ० ॥ न जाणसी प्रित कदर ॥ वरकांती करिसी आदर ॥ द्रव्यावर ठेउनी नदर ॥ सहा महिने द्वाड पदर ॥ लागता हे सदर ॥ कार्य नडल नडल नडल नडल ॥ १ ॥ तव लक्षण दिसते कसे ॥ शंखिनी वधुलागी जसे ॥ त्यावर तीळ जास्त असे ॥ विधि भाळी लिहीले तसे ॥ पाहुन असे फासे ॥ हरण पडल पडल पडल पडल ॥ २ ॥ करू पाहसी संग बळे ॥ स्त्रिचे मन कोणा कळे ॥ या कर्मी पुरुष बळे ॥ धैर्य तेज अवघे ढळे ॥ चळ विपय पिसे ॥ त्यासी जडल जडल जडल जडल ॥ ३ ॥ परद्वारे फजीत किती ॥ रावण लंकाधिपती ॥ झाली त्याची कोण गती ॥ बहुत असे अति रती ॥ भ्रष्ट मतिरातिस ॥ कैसी चढल चढल चढल चढल ॥ ४ ॥ सगन भाउ म्हणे प्रमाण ॥ ठेविल जो हेचि ध्यान ॥ सर्वदा निभेल छान ॥ आडेल कसा रामबाण ॥ कान्हु गुणवान मार्तंड ॥ किती रडल रडल पडल चिडल ॥ ५ ॥

आम्ही न बोलु

(राग धनासरी)

चाल:—आम्ही नाही रतलो कधी सख्ये तुजपासी,

होनाजी.

आम्ही न बोलू आजपासुन गडे फिरून तुजसंगे ॥ गुणिवंत स्त्रियाचे गुण वेगळे वर्ततात सत्संगें ॥ ध्रु० ॥

नव महिन्यातुन नऊ दिवस नवे मासीं ॥ काय विषय प्रित पाहण्यांत आलि विशेषी ॥ अंग सांग मित्र नको तुझा गुण रासी ॥ दिवसांतुन एक घडी द्यावी आम्हासी ॥ एका फळास नाही ठिकाण भोवते लागे ॥ १ ॥

सत्मार्गाचे दृष्टांत ऐकुन घेणे ॥ जयदेवस्वामीमहाराज तयाचे स्त्रिने ॥ मृत्यु पावली ऐकुन सोडिला प्राण ॥ चोविस अष्ट पद्या म्हणोन उठविले जाण ॥ शोधकते आणखिनी धन्य सौभाग्य ॥ २ ॥

आत्मराज तेथुन एक मोहिन सर्वांते ॥ काय बाळ्काय काय गरिब सुख होते ॥ जिवा न जीव सारिखा शोधुन पाहते ॥ उत्तर सुचेल तर बोल नको खाऊ गोते ॥ त्यान्ही वाटा मोकळ्या येईल कोण मार्गे ॥ ३ ॥

वाहिली ती गंगा खरी राहिलें तीर्थे ॥ बोलणे येथुन संपले झाला नाही अर्थ ॥ या इष्काचे पाट बुडाले समर्थ ॥ वरकांतिच्या प्रितीनें होइल मात ॥ म्हणे सगनभाऊ सावध व्हा असावे जागे ॥ ४ ॥

———

चाल तुझी मराठि मोळ्याची

(राग कल्याणी)

चाल: – नको दुर देशी जाऊ सजणा हुरहुर करतो.

होनाजी.

नांव तुझें साळू चल आज खेळू उभी द्वारीं नार नखऱ्याची ।
चाल तुझी मऱ्हाठ मोळ्याची ॥ ध्रु० ॥
नको वर पाहु दुरदुर जाऊ गांठ पडली आज बोल जरा ।
प्रितीचा लाउन तोरा ॥
नाकिं नथ ढलती नागिन झूलती शृंगाराचा काय नखरा ।
कधिं होइल संकेत खरा ॥
फार दिस आले म्हाण तुज आले करू दे गडे आज इष्क पुरा ।
सुभक चांदण्यामधें ठरा ॥
कधिं गडे येसी भेटून जासिल खुणगांठ आपले आंतरची ॥ १ ॥
कुंकु कपाळीं राजसवाळी बांधा घिन अरवा ॥
वुचड्यामधें खोऊन मरवा ॥
पेंड तन्मर्णी जीवलग गडणी शालु नेसुन आज हिरवा ।
सजणाकडे मोहरा फिरवा ॥
घडिभर जाऊ दर्शन घेऊ बोलु त्यासी बेपर्वा ।
भेट सख्याची आज कर्वा ॥
लई मन मिळले नाहीं कधीं टळले आण घाला माझ्या रक्ताची॥२॥
चंचळ मेना बांधुन पेना आली सजनाला भेटाया ।
चला उभयता रंग पाह्या ॥
राजसरूपडें जिवींचे ठिकडें भेटतांच लागन पाया ।
आहे मजवर त्याची माया ॥
आड पडद्यानें बहु युक्तिनें मुख कुर्वाळिन पतिराया ।
तप्त शरिर जाहली काया ॥
घ्या मांडीवर मला हो कवळून आग्न जाहली आज विपयाची ॥३॥

रंगमहालांत पलंग फुलात गुलाबदाण्या तबके भरून ।
उजवा हात स्वामिचा धरून ॥
आडपडद्यानें बहु युक्तीनें सजन मोहिला प्रिती करून ।
आनंदवृत्तिनें बसा ठरून ॥
रंग रंग नित्य असावा नार सजनाचा पदर धरून ।
गाई सगन चाल करून ॥
प्रित उभयता मजवर ममता असावी या प्रभुरायाची ।
चाल तुझी मऱ्हाट मोळ्याची ॥ ४ ॥

जीव प्याला वारा

(राग भूपाळी)

चालः—वरकांतीचा लोभ दावुनी लावलिस माया० ॥

होनाजी.

सुख असल्यावर दिना सारिखे कां भोती फिरते। घोकण्या करिते॥
सवाई राजेंद्राला सख्याला नित्य आर्जि करिते । हृदई पदस्मरते ॥
सत्तेपुढें शहाणपण माझें कांहीं चालेना ॥ म्हणे कामिना ॥
माझा केवा काय परंतु फटकुन राहावेना ॥ ऋताचा महिमा ॥
ऋतु प्राप्त जाहल्यावर तव्हां तुम्ही राजिवनेना ।। करून हर वहाना॥
खटपट जाता निशान नोक मारून पांचिप्राणा ॥ असें का सजना ॥
छेल बटाऊसाठीं निघाली सति राणी मोहना ॥ शहर निर्माना ।।
सारी अमदावाद वघाया लोटली सेना ॥ इष्क नागिना ॥
तसी आवड रायाची असावी असुन मजवरते ॥ फार मी झुरते ॥
नासीवंत निसिद्ध शरीर चक्ष महालमाडी ॥ वस्ती वाडी ॥
संपद् संतत भरून उरली सुंदर रथगाडी ॥ राहिना काडी ॥
पात्रा नाटकशाळा पसंत चातुर्य पवाडी ॥ गवई धाडी ॥
किर्त करून दावी नी रिझविती आणुन रसगोडी ॥ आखर उजाडी॥
जन्माचें सार्थक उभयता पांडुरंग जोडी ॥ वारी आषाढी ॥
पाय उतारा येईन मागे पळभर ना सोडी ॥ मनाच्या ओढी ॥
जिवंत तोपर्यंत ईश्वरभजनी मन भरते ॥ भरून उरते ॥ २ ॥

अहोरात्र अहो दिवस वेद करिती स्नानसंध्या ॥ जगद्वंद्या ॥
आवरजुन पंचप्राण ईश्वरभजनीं भरल्या नद्या ॥ गाळीव चांद्या ॥
साधन करून पाय जोडिले शरिराच्या गाद्या ॥ हाताच्या गिन्द्या
मजवाणी कोणी दुःख भोगिले सुख भोगिती वाद्या॥ रांडा सोद्या॥
वाराच्या राशीचें सोने लोपेना मुद्रा ॥ पारखी भेद्या॥

पुतळी आपला गुण टाकिना काय बोलु वाचा ॥ जिवाच्या त्रिध्या
झाले तर राव कसे सोडिल धन पुरले उकरिते ॥ धावले पुरते॥२
स्त्रीपुरुषाची जितकि लक्षणे माहित सकुमार ॥ वृत्तांत सारा ॥
खेळ खेळुनि वेगळे खर्च करिता पुतळ्या मोहरा ॥ लालाच्या धारा॥
आपण होउन कोणी म्हणती चाल बागांत राजकुमारा॥बह्यरी फेरा
जेव्हां बलावूं जाइल तेव्हा येती व्यभिचार ॥ कलिचा पहारा ॥
चंद्रवदन महियार फारसी वाचून पहा यारा ॥ भेद सारा ॥
प्रित एकता दुभग काळिज जिव प्याला वारा ॥ नको सौसारा ॥
सगन भाऊ म्हणे राज अंबिरा शोधुन पहा भरत॥ सागरि भरते॥

चंद्राचे चांदणे सितळ कां उष्ण

(राग गारा)

चाल:—नाजूक रुपडें मुरोटा नवतीची लाली

होनाजी

चंद्राचे चांदणे सितळ कां ऊष्ण प्राणपती ॥ तें सांगा मजप्रती कल्पना डोळ्यामधि खुपती ॥ ध्रु० ॥

चांद रात्रीचा चंद्र पौर्णिमेचा चंद्र गोड ॥ आवड मनाची सांग साजणी नको पडे दूड कोड ॥ अत्तर अर्गजा केशर कस्तुरी आण लाड लाड ॥ खुल्या चांदण्यामधि लावा उद्वत्त्याचे झाड ॥निवांत निश्चयपणें राजसे ऐकून घे कोड ॥ शशी तेज पाहाता उभयता मग होइल फोड ॥ चाल ॥ पाहुन तेज कांती चला मंदिरांत जाऊं ॥ करंगळ्या धरून आदरें बाहेर परतोनी येऊं ॥ गुण मिळ-ल्यावरी अपुली सुख भरुनि विडे घेऊं ॥ शशी तेज उष्ण कां समजुन पडली गुण शांती ॥ १ ॥

आपण सितळ असल्यास प्रभा चंद्राची शीतळ दिसती ॥ आपण उभयता उष्ण कल्पना मनिं वसती ॥ पर चंचळ बावरी सख्याला अति आदरें पुसती ॥ ती तांत्रिक लक्षणें प्रितीची चतुरा परि वस्ती ॥ राव बाजींचे शहर नमुना पुणे ग्राम वस्ती ॥ अहो-रात्र अहो दिवस होती इष्काची कुस्ती ॥ चाल ॥ आज विनंती पाहिली मी उभी कर जोडून ॥ गुण ग्राहिक गुण पाहातां आले ब्रह्मपुरी सोडून ॥ राव सवाई समशेर ठेविले चित्तीं ताडून ॥ लाजून बसते भिडून जडे दे लालडीला मोती ॥ २ ॥

समजूत माझी झाली शुभ्र पोषाग करी जरि[illegible] ॥ सिरपेंच तुरा कंठी चौकडा झोंक भिकबाळिचा ॥ हिरव्या पाचुची सैली पदक तळीं लोलक निळ्यांची ॥ रत्नजडित करी कंकण झगमगतो जडा-वाचा ॥ दृष्टी भरून पाहाते छबिला शहर बडोद्याचा ॥ चटक-चांदणी बनले मला द्या शालु पैठणीचा ॥ चाल ॥ चमकली जसी

बीजली अति गर्जना करूनी ॥ तुमचे स्वरूप आगळे उगवला सहस्त्र तरणी ॥ पेहराव करिन आगळा निर्मळ वस्त्राभरणी ॥ लंपट स्वरूपावरून पाखरावाणी फिरन भौंती ॥ ३ ॥

चंद्र मध्यासी आला आतां एक विनंती माझी ॥ ख्याली-खुशालीमधि सख्या खेळुं चौसर बाजी ॥ डाव सख्याचा आला सखीवर जोबन केला जी ॥ नग्न गंगा स्नान कराया न व्हावें वाजी ॥ जशी मोहनीनें वटावासंग केली इष्कबाजी ॥ बोभाटा दक्षिणेत कळला जन म्हणती वाहवा जी पन्हाळ ॥ ज्योतिसी ज्योत मिळाली क्षणभर वसंत जवळी ॥ तुम्ही फुल गुलाबाचे मी शेवंती पिवळी ॥ रमता सुख संतोषेंहि तनु नूतन कवळी ॥ सांभाळ करा माझा सुंदर वचनाला गोनी ॥ सगन भाउचा कवनावरती फेरी लोक करती । ४ ॥

कबूली जबाब

(राग सिंदुर्या)

चाल:—साजणी आम्हासी फार लावीली माया० ॥

होनाजी

राजसा देउनि भरवसा कोण्या गोष्टीचा राग धरिला ॥ धृ० ॥
सावळी कांती पिवळी सुरत कवळी कोणास दाऊं ॥ भागले रात्रीं जागले तुम्हाला कोठें धुंडित जाऊं ॥ चुरमरून पदर सावरून झोंप पलंगी एकली घेऊं ॥ चाल ॥ शृंगार करून उभी द्वारी ॥ चोरून जाता परभारी ॥ रोहोकुनि या वाटा च्यारी ॥ भागले रात्रि जागले तुम्ही तर पण सिक्कीस नेला ॥ १ ॥

भरजरी बुट सोनेरी लाल पातळ पैठणी लेत्यें ॥ चकचकाट आरसेमहाल बिच्छाना सुभक करून ठेवित्ये ॥ होसेनें धरिन पदरास सख्याचे पुढें उभी राहते ॥ चाल ॥ कोठवर छळूनिया पाहाता ॥ परकीच्या घरी कसें जाता ॥ नित नवा रंग उडाविता ॥ आर्जवांत मर्जी धरा पांखरा लालडीच्या लाला ॥ २ ॥

जोडली प्रित तोडिता कोणाचा आसरा मज नाही ॥ चालवा लळा अहो मि पडले आज सोशाय नाही ॥ तुम्ही श्रीमंत आम्ही गरजवंत पाहाता पलंगी आज येई ॥ चाल ॥ कां करिता पातळ माया ॥ लावण्य स्वरूप मी जाया ॥ या पलंगी बसा गुणिराया ॥ आधी विडा करुनीया देत्यें तुम्हाला मुख भरून बोला ॥ ॥

ऋतु वसंत आमुचे दिवस सख्या आज करूं इष्कबाजी ॥ लावण्य गळा कोकिळा तुम्हाला आहे मी आज राजी ॥ भोगावें बसुन प्रितीनें ये ग खेळूं चौसर बाजी ॥ चाल ॥ खुपरंग करून वेवहारी ॥ मी दासी पदरची प्यारी समजला जिचा कंसारी ॥ गुणिराज रामजी गाती सख्ये आठवित जा सजनाला ॥ ४ ॥

———

माझ्या हरा

(राग सिंदुर्या)

चालः—तुम्ही सजन सुजाण घ्या आदराचे पान—

होनाजी

अहि चला जरा मज कमलणिच्या हरा ॥ मज गरिबासी तारा अथवा मारा ॥ धृ० ॥ खुरखान तुला प्राण हवाला केला ॥ या पलंगी बसा धावुन धरिते शेला ॥ सिकविलें तुला हा पण सिद्धीस नेला ॥ राजेंद्र धनी शब्द सुखाचा बोला ॥ स्वप्नांत मला मदनबाण चेतला ॥ देखकुन उठले द्वारी आले पाहाला ॥ तुज वाचुन मजला नाही कोणाचा थारा ॥ १ ॥

लावुनि माया भोगा कवळी काया ॥ कोण्या गोष्टीचा आंतर पडले पाया ॥ चंचल चर्या आज दिसली गुणिराया ॥ मि कुळिवं.ाची काया तुमची जाया ॥ मुखडा पाहा उभी राहते धाउनि या ॥ आज कृपा करा चला महाली लवलाहा ॥ नको देउ दगा आज दिसला चित्त चोरा ॥ २ ॥

मुठ भ्रमाची बाही फोडिन लाखाची ॥ मी जोड केली सजनाच्या पायाची ॥ लइ मर्जीची कोण सवत मायेची ॥ निचे वेड लागले आण माझ्या रक्ताची ॥ या चित्ताचि सोड कल्पना मनिची ॥ आज कृपा करा आण राधासखयाची ॥ सिरदान तुला आज चरा मोत्याचा चारा ॥ ३ ॥

रंगित माहाली झटपट मैना गेली ॥ तीन सजन भोगिला अशा प्रितीच्या चाली ॥ लइ मर्जि मिळाली विपयलंपट झाली ॥ अशी प्रीत चालवा आण रक्ताची घाली ॥ एकुन चाली जोतिसी जोत मिळाली ॥ गूणी सगन भाउच्या चरणाला मिठि घाली ॥ नित्य गाई रासा जसा पट्टयाचा मोहरा ॥ ४ ॥

कस्तुरीचा सुगंध

(राग संकीर्ण)

चालः–सूर्यवंशी राजा दशरथ परम पवित्र–

होनाजी

कस्तुरी वाळवित होते माडीवरती ॥ वेदरची कामसेना चतुर गुणवंती ॥धृ॥ वेदर शहर आदि ठिकाणा ॥ पाला नांदे कामसेना ॥ चतुर गुणवंत देखिली वदना ॥ घरि अमिर द्रव्य खजिना चढती नवती ॥ साहाराग छत्ती सरागिण्या जाणत होती ॥ चाल ॥ साहा राग छत्तिस रागिण्या जाणत होती ॥ कंठांत जसी कोयाळ बोलुन पुरती ॥ ति एके दिवसी बसली माडीवरती ॥ अमल अडचा प्रहाराचा दुपार कलती ॥ कस्तुरी वाळवित होती आपले हाती ॥ मध्यम सुटला वायु त्याच वक्ती ॥ त्या कस्तुरीचा श्वास वायु संगती ॥ दौलताबादेस गेला गाव वाच्छायप्रती ॥ आज कस्तुरी कोणापसी श्वास मारिती ॥ थाउपर दिवाण बोले वाच्छा· या प्रती ॥ १ ॥

दिवाण म्हण वाच्छाया अवधारी ॥ वेद्री वाळत असे कस्तुरी कामसेनाचे माडीवरी ॥ कि पवने श्वास आला येथवरी ॥ की सत्य जाणा ॥ वाच्छाय म्हणे सांभाळून बोला वचना ॥ चाल ॥ वाच्छाय म्हणे सांभाळून बोला वचना ॥ हे लटके झाले तरी सिर माराना ॥ ति वेळ लिहिली त्याच दिनमाना ॥ मग जासुदाची जोडी केली रवाना ॥ ति गेली वेद्री जिथें कामसेना ॥ एकतां पुसु लागली धुंडती कवणा ॥ जासुद म्हणे बाच्छाय धाडिले आपणा ॥ पत्र दिधले तिजपासी वाची कामिना ॥ विचित्र हास्य कस्तुरी नांव निघताना ॥ वाळविली कोणे दिवसी वेळ सांगाना ॥ लिहुन पाठवा ठिक या अर्थी ॥ मग वाहिरी निजामशाहा गणिका पुसती ॥ ३ ॥

अमुक दिवस अमुक वेळ ॥ पत्र लिहीती गणिकाचे वेल्हाळ ॥

लाखोटे दिले करून त्या वेळ ॥ दिधले जासुदाजवळ ॥ कि जोडी फिरली दौलताबादेस तावडतोब गेली ॥ चाल ॥ दौलताबादेस तावडतोब गेली ॥ बाच्छाई कचेरी होती तेव्हां भरली ॥ खुर्निसा करून जासुदें पत्र अर्पिली ॥ साबाजि अनंतानें हुजर वाचिली ॥ तो दिनमान ति वेळ टीक निघाली ॥ ऐकुन हासे बाच्छाय शाबासकी दिधली ॥ आज पत्र तुझी चतुराई आम्हास कळली ॥ ही वार्ता दुनयामधें प्रगट झाली ॥ साबाजी रणाळे कर चातुरवल्ली ॥ बेदरी निजामशाहिची जोडी चनली ॥ ति इकडे कामशे ना मनांत झुरती ॥ साबाजी अनंताला पाहुन म्हणती ॥ ३ ॥

गणिका तेव्हां कामसेनानें ॥ सर्व शृंगार काढिला तिनें । बिंदि, सिसफुल गळ्यामधें रत्नें ॥ नथनी बुलाख सुढाळ वदनें ॥ गळयांत चिंचपेत्या मनगत्या मणि ॥ कुसुंबी जरी पिसवाजरेल चरित कंठी ॥ चाल ॥ कुसुंबी जरी पिस्वअवेल जरित कंठी ॥ रुणझुण पायिं पोल्हार जोडवे बोटी ॥ वरकड डागिन्याची घेतली पेटी ॥ बत्तिस अभरणें अवचळ द्रव्य गांठी ॥ गाडीत बसुन चालली बाच्छाय भेटी ॥ स्वर्गीहुन आली रंभा सुखाचे साठी ॥ हि उपमा साजे तिला चतुर मोठी ॥ पोहोंचली दौलताबादेस हर्ष चित्ती ॥ चांभार टेकडीजवळ घेतली वस्ती ॥ ४ ॥

गायन करी कामसेना पुरती ॥ जंगली हरणें तेथें होती ॥ आलाफ केला त्याच ठायाप्रती ॥ गवरी रागिणी झालि बोलती ॥ तो आळविला तिनें ॥ त्या नारिजवळी आली जंगली हरणें ॥ चाल ॥ त्या नारिजवळी आली जंगली हरणे ॥ बैसला तिचे सन्मुख रागज्ञानानें ॥ हार गळ्यांतिल काढिला त्या गणिकेनें ॥ हरणाच्या गळा घातला आप हस्तानें ॥ मग बाच्छाया फिर्याद केली त्या नारीनें ॥ तुमच्या नगरामधें मला झालि आटवण रात्रीं । गळ्यांतुन हार नेला चोरून ॥ ह्या ठिकाणि लावाचा मेहरबान ॥ ऐकुन बाच्छाय म्हणे दिवाणाप्रती ॥ हार हिचा इजला द्यावा ऐसं म्हणती ॥ ५ ॥

हुकूम बाच्छाय ऐक असा जाहला ॥ सावजि अनंत तेथून निघाला ॥ संगें घेऊन कामसेनला ॥ तेव्हां तो तिसी पुसूं लागला ॥ कोणे ठिकाणी घेऊन गेला चोर त्या रानीं ॥ मग दोघे चालली तेव्हां हस्त धरूनी ॥ चाल ॥ मग दोघे चालली तेव्हां हस्त धरूनी ॥ हार गेला तेथें बसली दोघे जानी ॥ मग काय केले सावाजि अनंतानी ॥ तो सर्व गुणसंपन्न पूर्ण चतुर ज्ञानी ॥ आळवी राग तेव्हां त्याच मैदानी ॥ हा सर्व मेळ हरिणाचा ऐकुन कानी ॥ त्या दोघांजवळ आले प्रिती करूनी ॥ त्यामध्ये नाही आला हाराचा धनी ॥ मागुन आला तयाचे पंक्ती ॥ तो आणिला कचेरिस बाच्छाय तेव्हां पाहती ॥ ६ ॥

फिरयाद झाली त्याच दिनमाने ॥ हार आणविला तिसऱ्या दिनी ॥ बाच्छाय खुशी त्यास पाहुनी ॥ धन्य एकाहून एक ज्ञानी॥ झाली गणिकासि मेहरबानी ॥ मोहोरा दिधल्या तबकभर ॥ ति म्हणाति भोग मजला उभी समोर ॥ चाल ॥ ति म्हणाति भोग मजला उभी समोर ॥ माझा हेत आहे सावाजि अनंतावर ॥ एक रात्र द्यावी मजला घटका चार ॥ हें बरें म्हणुन बाच्छाये दिल्हें उत्तर ॥ सांगितले सावाजिला तिचें उत्तर ॥ मग सावाजी अनंत गणिका ती नार ॥ अहो कळले ते तेव्हां माडीवरती ॥ पंजातिल मदन त्या दिवशीं तिच्या हाती ॥ ७ ॥

माडीला शिडी होती लाविली ॥ प्रथम पायरी काढिली पांहेली चढता येईना ऐशी केली ॥ चढू जातां पायरी शेवटली ॥ नाही असे पाहुनी तेथे खुंटली ॥ सावाजींस म्हणे हस्त द्या मज कारण ॥ सावाजि अनंत उठला तेथून ॥ चाल ॥ सावाजी अनंत उठला तेथून ॥ पंजा धरतांना तीचा उतरला मदन ॥ संपूर्ण जाहली भोग भोगिल्याविण ॥ हरला कामसेनेचा गर्व पुर्ण ॥ गुरु गोविंदराव वस्ती वाई ठिकाण ॥ हा नाथ सांप्रदा स्वनः जाचे दर्शन ॥ द्वादश पंथाचे आदेश नाथ नमनी ॥ सिद्धनाथ कविची कविता नाथपंथी ॥ ८ ॥

———

निवाडा

(राग कालंगडा)

चाल:—राजमंदिरी आपण उभयता बसतो—

होनाजी

सवति सवतिचा 'कजिया लाउनी तुम्ही देता स्वामीराया ॥ लाउनी पदर मुखीं आडवा हसता नाही तुम्हां तिळभर माया ॥ धृ० ॥ मी वचनाची खरी राजसा साक्ष तुझया चरणाजवळी ॥ उत्तरासि प्रतिउत्तर दिधले नाही तुम्हा कवणे काळीं ॥ सखीला तुम्ही जवळ घेता मला ठेविता दुर महालीं ॥ रोज उठोन पाहाते नित्य वसविली तुम्ही तिजवर पाळी ॥ चाल ॥ काय आवड आहे जिवलगा तुम्हाला तिची जी जी जी ॥ मी गोरी गोमटी आवड तुम्हा सवतिची जी जी जी ॥ मग मागुन केली निच जाहली प्रितीची जी जी जी ॥ लाऊन कडी द्वाराची रावजी बसता गंजिफा खेळाया ॥ १ ॥

दुसरी म्हणे एक राजसा गोष्ट सांगतें तुजपाशी ॥ वडिल जाहले म्हणुन काय तिनदां टाकुन बोले सवत मसी ॥ हि म्हणती मी फार चांगली इचे गोरेपण इजपासी ॥ मी असंगळ जर असेल चांगुलपण दाविन नाहीं ही कोणासी ॥ चाल ॥ हि मलाच म्हणते स्वामी माझा फितविला जी जी जी ॥ सवतिनें साधला वैर सुनर्ना सुनविला जी जी जी ॥ काय करूनि चेटक करणी मथविला जी जी जी ॥ वग गुनी मुनविला लाविले मला मंदिरी झुरवाया ॥ २ ॥

साजव म्हणे एक सुंदरी दोघिसारख्या तुम्हि मजला ॥ तुला उणे काय केलें साजणी गडे अन्नपाण्याला ॥ वस्त्र थारा एक सारख्या देतो तुम्हाला घालायला ॥ उंच मोलाची वस्त्र सारखी देतो तुम्हा नेसायला ॥ चाल ॥ कोण्या गोष्टीची कमी नाहीं आज-

वर जी जी जी ॥ जे मागशील ते देईन भरला अंबर जी जी जी ॥ तुम्ही आपल्यामधी का करिता किरकिर जी जी जी ॥ किरकिर करिता रोज येता कपाळ माझे उठवाया ॥ ३ ॥

सगनभाऊ म्हणे निवडिला न्याय दोघींचा हा जाणा ॥ एकमेकिची चाडाडी सांगतिल आपण आणू नये मना ॥ ४ ॥

चांदण्यातील विरह

(राग भूपाळी)

चालः–आज का गे कांग बोलनो घरावरी

होनाजी.

पडले शुभ्र चांदणें काय मी करूं ॥ अशा चांदण्यामधें नाही पाखरूं ॥ धृ ॥ स्वच्छ आज प्राणसखे केले स्नानगे ॥ शुद्ध सेज केली लाउन पंचप्राण गे ॥ सद्धटाव पाहुन हरली भूकनाहान गे ॥ खुल्या चांदण्यामधें एकली फिरूं ॥ १ ॥

शशीप्रती प्रार्थना करित वेर ॥ तेज तुझे पाहुन माझा प्राण घावरे ॥ दया करिल प्राणसखा भेटवाल त्वरे ॥ गच्चीवरून उडी टाकीन कशास्तव ठरू ॥ २ ॥

वाट पाहु पाहु नेत्र श्रमले आता ॥ मायबहिणी जवळ नाही आणिक हा पिता ॥ दुःख कोणा सांगू आता जन्म का वृथा ॥ गिरीकंदरी भटकत फिरू ॥ ३ ॥

दिडप्रहर रात झाली तेरावी घडी ॥ सखा उठून पाहती द्वारि छबेला गडी ॥ उपचारें घेऊन गेले मंचकावरी ॥ छंद नव्हे फंद सगनभाऊला स्मरून ॥ ४ ॥

— ——

मुषाफर

(राग जगंता)

चालः—आम्ही मुशाफर गडी राहु इच्छितो

होनाजी

आम्हि मुशाफर लोक प्रित करू पाहातो साजणी । दिप-कळीचा रंग पाहुनी पतंग झुरतो मनी ॥ धृ ॥ का प्रवासी आम्ही जाहलो सांगतो आहोत घरच सुखी ॥ घोर जिवाला लाउन गेली परम जिवाची सखी । जिवंत अथवा मृत्यु पावली आम्हास केले दुःखी ॥ कारण काय तुम्हा सांगावे जाहला असा घातकी ॥ चळण वळण पाहण्यांत बरी दिसनिस रत्नपारखी ॥ प्रितपरीक्षा करू न का हाडसी दुसरी जागा चुकी ॥ चाल ॥ या कर्मानें जर जर साजणी ॥ नाही येत पुण्यार्चा सर गे साजणी ॥ पाहिले गडे गंगा तीर साजणी ॥ पाथ उतारा आला शरीर घेऊन उभा आंगणी ॥ लोटून देऊ नको फिरून आम्हा जाऊ कोणत्या वनीं ॥ १ ॥

आहे मुशाफर बरें बोलता कर ठेवुनिया कटी ॥ कासावीस झाल्याविण कोण करी शितळ अशा संकटी ॥ या कर्मानें निसुर वेसल घरामधें एकटी ॥ प्रीतीच्या मंत्राची नाही दिधली मातेनें घुटी ॥ काळसावळे स्वरूप माझे गाल घेऊन भर मुठी । नित्य-काळी आंगास लाविते काय होईल शेवटी ॥ चाल ॥ होईल ते होऊ कसें साजणा ॥ नाही करीत कोणाची आस साजणा ॥ औ-षधास वेडा ऊस साजणा ॥ गोड निघे ना रस कडूपण काढिले वीरळा सूती ॥ ही गोष्ट मोठी कठिण पाहा घर दुसरी जागा निश्चिती ॥ २ ॥

उत्तरास प्रतिउत्तर दिधले मनि आमच्या मानिले ॥ चित्ता तिल वर्म कर्म आवघे प्रत्यक्ष जाणिले ॥ गोड कडू निवाडिता कशानें स्नेहउर्दाकें नाहले ॥ एक दुःख उभयता असावे कल्प दोष छाणले ॥ गावीच्या मजा गावी राहिल्या त्यांतुन गुण आणिले ॥

पहिल्या पासुन केले निवेदन इष्कानें तान्हले ॥ चाल ॥ तूं बहुत योग्य चांगली साजणी ॥ तुझ्यापासी वृत्ति रंगली साजणी ॥ विसरावि गोष्ट मागली साजणी ॥ या जर वेडा डागिली जिव्हे देही माता वहुगुणी ॥ जीवंत तोपर्यंत नाही जाणार तुला टाकुनी ॥३॥

धन्य चतुर सामर्थ्यवान सन्मान करिते अता ॥ एक वचन राहिले वसा सेजारी राव ऐकता ॥ पार्थविराच्या रथी सारथी श्रीपती रणांत स्वता ॥ कौरवासहित जागिवली जगी मान मान्यता ॥ कृपा करून भगवान जाने मुखपाठ शिकविली गिता ॥ मग कां अर्जुन पुन्हा चालिला अभिमन्युकरता । ॥ चाल ॥ अक्षर धरावे चित्तीं साजणा ॥ या कलियुगाच्या प्रीति साजणा ॥ मागिली कीर्ति आठविती साजणा ॥ भरून मुशाफर हानि सखे दे इष्काची सरवती ॥ सगनभाऊ म्हणे विघ्न निवारी रुक्मिणीचा पती ॥ तुम्ही मुशाफर लोक प्रीत करू पाहता कोणत्या रिती ॥ प्रीतीचा आवभाव काय तो सांगावा मजप्रती ॥ ४ ॥

———

पिवळी सुंदरा

(राग पयज)

चाल:- हिरवी प्राणसखे बनलिस अरवा

होनाजी

मी पिवळी पाकळी पिवळा प्राणसखा चाफ्याची कळी ॥ ध्रु०
पिवळे तेज कसे पिवळी कांती ॥ प्रियकर माझा पती ॥ पिवळ डागिने छब विलायती ॥ पिवळेच कंकण हाती ॥ पिवळे सूर्य तुम्ही मी प्रभा किती ॥ रायाच्या संगती ॥ पिवळी बनुन आले स्वामीजवळी ॥ १ ॥

उतरुन माडीवरुन बसते मोहोर ॥ नेत्राच्या समोर ॥ उभय ताच्या मनी हिरवें वस्त्र ॥ हिरवेच जंगल सारे ॥ बाग बघाया उठा हात खांद्यावर ॥ नाही कोणाचा पदर ॥ तुम्ही तारक माझे राजेंद्र कुळी ॥ २ ॥

मला पिवळे पातळ बारीक गवती ॥ पदरावर शेवंती ॥ पिवळी काचोळी जडली मोती ॥ गोट किनाऱ्या भोंवती ॥ पिवळी पूतळी बनुन फिरते भोंती ॥ रायाच्या संगती ॥ बसा असे वाटते आज्ञा पाळी ॥ ३ ॥

स्वामी पायाचे सुख भोगिते ॥ आनंदवृत्तीनें राहाते ॥ सख्या च्या झोकावर ठुमकत येते ॥ नोकेवर चालते ॥ शरिरामधें माझ्या गोड वाटते ॥ रोम रोम खुशी होते ॥ सगनभाऊ म्हणे आज्ञा पाळी ॥ जशी राधा गोकुळी ॥ ४ ॥

शकुनवंतीची याचना

(राग—रामकली)

चाल—हें नेत्र रमणे सखे गुणनिके रात्रौ चौथे घडी

—होनाजी.

तूं रत्न माझे गूणी सद्गुणी बाळपणीचा गडी ॥ इष्कबाज जहराची पूडी ॥ धृ० ॥ रत्नागर सागरा आगरा मम कंठाचा मणी ॥ आहे पण जाणेल तो तन्मणी ॥ प्रित परीक्षा करून बोलते सत्गतीत होउनी ॥ बसावें स्वस्थ सिंहासनी ॥ पंचाक्षरी सारखे बरोबर सांगावे साजणी ॥ घडल असले पूर्वीचे ऋणी ॥ चाल ॥ तुम्ही सुखसागर मी स्मरते इंद्रायणी ॥ तुम्ही लाल गौर मी तुमची मृगलोचनी ॥ तुम्हि बाच्छाय मी आलर्बा चंद्र वदनी ॥ तुम्हि चंद्र मी चांदणी उभयताहि सोन्याची घडी ॥ सुफळ जाउं द्या उजवी गूढी ॥ १ ॥

आरक्त नेत्र नका करूं मी तुमची शकुनवंती ॥ प्रित आक्षरे धरावी चित्ती ॥ प्रधानकन्या पुत्र सावकाराचा लक्ष्मीपती ॥ नगर पुण्यशहर चंपावती ॥ शिरच्छेद करावा हुकूम राजाचा निश्चीती ॥ वजिरकन्येसी दुति सांगती ॥ चाल ॥ पुरुषाचा वेष जाले स्वार तुरुंगावर ॥ त्या रणांगणी घुसली जाउन सुंदर ॥ पी पाणी सख्या पाहुन घे डोळेभर ॥ राजा म्हणे प्रधानपुरुष कां स्त्री सांग आवडी ॥ खोचला प्रधान मनिं चरफडी ॥ २ ॥

तिसरी विनंती कसी महाराजा सांगे सख्याला सखे ॥ प्रित लेले मजनुसारखे ॥ धर्माची प्रित नव्हे पाक मोहंबत सत्ता सारखी उभयता अपले घरचे सुखी ॥ निम्य काळ बागामध्यें जाये त्रयोदश विडे मुखी ॥ मुखोवटा सूर्यबिंब लखलखी ॥ चाल ॥ तक्ता गुलाल खूप रंग पाहुन ठरियेले ॥ कौतुक पहायासी नगरलोक भरिदेले ॥ थाट करून लैलेस पाचारिले ॥ वृत्तीला मोहिलें दुजेपण काय त्याजमधे गोडी ॥ किर्त अपकिर्त जगी केवढी ॥ ३ ॥

चौथी विनंती कसी महाराजा नाहीं तुम्ही ऐकिली ॥ प्रित माझी स्वामिनी पाहिली ॥ भ्रतारा आधी भोग देइन म्हुन राज-कन्या बोलली ॥ वांज पुत्रास भांक दिधलीत अश्वीनीवर स्वार पतीबरोबर दोघे चालली ॥ टेकडीवर कोपी पाहिली ॥ चाल ॥ कुळदैवत माझे पतिरायासी म्हणत क्षण एक ठरा दर्शन येते घेऊन ॥ पति पाहातो आली सख्याला भोग देउन ॥ सगनभाऊ म्हणे रामा मनाच्या आनंत तरंग वोढी ॥ करा वीठ्ठल पंढरिचा गडी ॥ ४ ॥

———--

न्हाताना

(राग–सोनी)

चाल—देउनी इमाना कापी माना दुसमाना

होनाजी

उभारुनी बाह्या वळा घेते बसुनीया ॥ आ रे माझ्या चोचल्या उभी साळू मुख पाहया ॥ ध्रु० ॥ काल सख्या तुम्हि सायंकाळी ॥ उभे होतां तुम्ही तिसरे ताळी ॥ खेळतसे गंजिफा तुम्ही वनमाळी॥ मारुन तुमची काय म्हणती गुणीराया ॥ १ ॥

का करिता असे मला न्हाऊं घाला ॥ निरमे अंग भिजल्यावरी मासि बोला ॥ गेंद पाहता न्हाता आतां देते झोला ॥ नागावाणी डूला मुका घेते निजला टाया ॥ २ ॥

न्हाऊं उभयता बरें या सुखशयनी ॥ चिकटून वसते मोहोर उकलून वेणी ॥ इगडून धारिली ऊर बुंद आले नयनीं॥ मुदी रूपली नार करिती गाया वाया ॥ ३ ॥

न्हातो उभयता बरे भात फोडणीचा ऊन ॥
जेवू घालते तुम्हा उतरल चहडला सीन ॥
सगनभाऊ म्हणे सिद्धीस न्यावा पण ॥
रामा जाचां तोच जाणे व्यर्थ जन्म वाया ॥ ४ ॥

———

राव सिद्गांव करा

(राग संकिर्ण.)

चालः——पनि पाहू राग रंग या दुनियाचे

——होनाजी

पंचानन बांधिनिचे । पति पाहु तमाशा नाग तुम्ही नागनिचे ॥ ध्रु० ॥ पाची पक्वान्न तयारिन पुलावबाजी ॥ केळीच्या फुलाची भाजी ॥ सिद्काव करा गचीवर थंड हवा जी ॥ गरमागरम जेवा जी ॥ जहनेबादी पोपाख गुलाबी घ्याजी ॥ गुडगी तंग वर कांचा जी ॥ बोलणे आवडतं लाहान खरी टेंगणिचे ॥ १ ॥

राजसा मला द्या शृंगाराची पेटी ॥ आपल्या गळ्यातिल कंठी ॥ तरतरित कोरी शुभ्र खड्याची आंगठी ॥ सख्या घालिन मधल्या बोटी ॥ पेहरवा करिन मी आपला मोळा मऱ्हाठी ॥ नोकदार दक्षण धाटी ॥ साठ मार लडाखे पिस्तूल संगिनीचे ॥ २ ॥

पुष्पराज माझा ऐकुन घ्यावा दोहोरा ॥ भोगिंद्रा भोग्य भवरा ॥ दिवसान दिवस रंग चढता निरा गहिरा ॥ झडते फेरावर फेरा ॥ तुम्ही नाद लुब्ध कां भेदी इष्क कटयारा ॥ समजून घ्या मग विचारा ॥ नित्य ख्याल तमासे अखंड रंगजीचे ॥ ३ ॥

धनि आप सुगर महाराज श्रेष्ठ राज्यांत ॥ या कलीमध्यें भगवंत ॥ ना मुराद गरिब आम्ही तुमचे अनाथ ॥ पायधूळ निर्जीव प्रेत ॥ आंगिकार माझा करा घ्या पोटांत ॥ मस्तकी ठेवा हात ॥ गाई सगन भाऊ तेज कांच बंद आंगणीचे ॥ ४ ॥

———

काय म्हुन घातलीस आण

(राग भूपाळी)

चालः-मऱ्हाट मोळा तुझा ॥ जपून चाल लोक

होनाजी

नार मऱ्हाठमोळयाची ॥ काय गोड बोलणे भुजवर चालणें मुरवत चौडाळयाची ॥ धृ० ॥ उत्तम मास कार्तिक ॥ पाहिलास अ रवार गुरुवार शनिवार सात्विक परमार्थिक ॥ जिवा वाटतें सुख ॥ पापणीच्या बाहेर डोळे केले जाहिर छातित भरली हुक ॥ घामेजले मस्तक ॥ जहरी इंगळीचा डंक उमरिने दोन्ही पंख जाहले मी भयानक ॥ आग झाली टाळयाची ॥ १ ॥

काय म्हुन घातलीस आण ॥ तुम्हि कोण आम्ही कां वायकोचे स्वामी उभे राहा सावधपण ॥ नाही गेले पोरपण ॥ दाढी डोई पिकली देही सारी सुकली जिव्हा चांडाळिण ॥ जगण्यात सद्गुण ॥ हाती घ्या दरपण ॥ सांगा निरोपण लोका चित्त देऊन ॥ गोळे बेरिज गोळयाची ॥ २ ॥

गोळे बेरिज आम्हाला ॥ कार्तिक मासी वद्य एकादशी पुन चाटका लागला ॥ पेस्तर साली तुला ॥ तान्हे वाळ कडेवर मोत्याचे लाडेवर आला संतोपला ॥ दिघीवर विश्रांतिला ॥ पाहिलीच भोळवट हाती तांब्या गळवट पाणी दे प्यायाला ॥ खूणगांठ जिव्हाळयाची ॥ ३ ॥

मन माझे मोहिले ॥ पावले ज्ञानराज फत्ते जाहले कामकाज बरें साधन साधिलें ॥ व्यासाने बोधिले तें फळ प्राप्त आप्ताहुन आप्त श्रीफळ मज लाधले ॥ शिवसांभ आराधिले ॥ राहु केतु तीक्ष्ण रविराशिला ग्रहण चंद्राला लागले ॥ प्रित सावता माळयाची ॥ सत्य सगनभाऊ निर्मीपुन भाग घेऊं आण राधा सावळयाची ॥ ४ ॥

———

येउं द्या माझी कांहिं करुणा

(राग संकिर्ण)

चालः--राधुकारणें अरे मैना ॥ अरे चल दुष्टा बेमाना

—होनाजी

येउं द्या माझी काही करुणा ॥ पाव गिरिजापति भगवाना ॥ धृ० ॥ पूर्व पुण्याईचे ताले ॥ म्हणून हे सुख प्राप्त झाले ॥ जन्मांतरी तप आर्चन केलं ॥ रत्न वाळूमधें सांपडले ॥ भाग्य या नशिबाचे ताले ॥ पतिला प्राणदान केले ॥ फुटला हा विषयाचा पान्हा ॥ १ ॥

आज गे कां ही पडली मला भ्रांत ॥ सखा नाही आला मंदिरांत ॥ भोग्या भवन्यासी एकांत । कसी कमिली सारी रात ॥ कोण्या स्त्रियेसी मन शांत ॥ लुब्ध जाहला न कळे अंत । किती गे बाई आवरूं या मना ॥ २ ॥

आमुच्या प्रीतिमधें अंतर ॥ पडले नाही आजवर ॥ आपले गुज सांगूं मी कुठवर ॥ साथ मल्हारी गिरिवर ॥ नेमधर्मामधें आंतर ॥ पडले नाही आजवर ॥ आग लागो या चांगुलपणा ॥ ३ ॥

रावळ सिधु कवी समर्थ माझा ॥ प्रसन्न ज्ञानेश्वर महाराजा ॥ नारिचा रंग गुलाबी ताजा ॥ प्रित चाळवीशी मल्लुराजा ॥ भाउ सगनचा आगाजा ॥ धोंडिराजास गूसा मवजा ॥ रामाचे उत्तर द्यावें गूणा ॥ होन्या गवळ्याचा झाला चुना ॥ ४ ॥

नार चंचल मनिं घावरी

राग संकीर्ण

चालः—फार दिवस लागला छंद तुझा सख्या

होनाजी

जाते ग वयानो नार चंचळ मनि घावरी ॥ पुरुषाचा पोशाक करुनिया झाले रानभरी ॥ धृ ॥

कर जोडून विनविते सख्यानो मला न्हाऊ घाला ॥ चर्चुन मे लागिरी उंच स्वासीक अत्तर तेला ॥ पांच पेच अलबेली आणा कोणी बांधुन पगडीला ॥ आंगि रेखिला जामा रुंद पट्टीचा बुंद शेला ॥ सजवून तुरुंग खासा वर नखऱ्याचा ठेविला ॥ ढाल लाल गेंड्याचि रंगित हाती समशेर भाला ॥ ॥ चाल ॥ खंजीर ते गा कंबरेस कसुन फाकडी ॥ तीर कमान दुसरी हाती फुलांचा छडा ॥ अश्ववर स्वार जाहली थेट कानडी ॥ रंगिली बत्तिसी घवघावित मूखी वीडी ॥ मित्रिणी उभ्या त्या एकाहुन एक चढी ॥अश्रुपात वाहती हुंदतान घाडिघडी ॥ बोळविसी आवडी कां जणू जाते माहेरी ॥ लोभ असुं द्या आतां मायबहिणी आम्हावरी ॥ १ ॥

घेउन मूशाफर भेष फाकडी अप्रतिम सजली ॥ मर्दानी दागिने आंगवर चमचमाट बिजली ॥ दाही बोटी आगट्या डुबवस्तामध्यें गजबजली ॥ थवथवित शिरी केस अत्तर चमेलीमध्ये भीजली ॥ गुप्तरूपी एकांति मागल्या द्वाराने धजली ॥ निरवानिरव करून सखी जाते मजलोमजली ॥ चाल ॥ मनि हेत धरून मार्गाने चाल-ली त्वरें ॥ दरकूच निघाली ती विषयानें त्वेरे ॥ मग तृषा लागली व्याकुळ जाहली बरें ॥ करी भरून घेतली झारी प्राण घाबरे ॥ त्या वनामध्यें वृक्षावर वनचरें ॥ किजबिज करितातीं जातिवंत पाखरें ॥ मृदु उत्तरें बोलतो का परदेश तिरी ॥ राघु साळूंकीला सांगतो इष्कबाज कुमरी ॥ २ ॥

राघू उत्तर करी पद्मिणी पेका दृष्टांत ॥ प्रितीची लक्षणे जाणती चतुर गुणवंत ॥ प्रधान कन्या पुत्रसावकाराचा बळिवंत ॥ बाळ-

पणीचा मित्र सखा नित्य रमे एकांत ॥ कोणे एके दिवसी उभयतां उदासले चित्त ॥ वर्तमान कळतां राजाला करि प्राणघात ॥ ॥ चाल ॥ तु भ्रतार माझा मैलागिरी चंदन ॥ आले हृदय भरून मुखचंद्राकडे पाहून ॥ शामकर्ण वारु तुजसाठी सजविन ॥ घेईन सतीचे वाण म्हणे कामिन ॥ त्या रणांगणी पाणी तुम्हास पाजिन ॥ घालून मुखामधें मुख दिल्हे वचन ॥ असा हेत परिपूर्ण असेल तर जा खुशाल नारी ॥ कार्याकारण केलि निवेदन पुढे कथा भारी॥३॥

एक राघवा बत्तिस लक्षणी मी चतुर भार्या ॥ तसाच माझा सत्पुरुष तो गुण प्रकाशसूर्या ॥ सर्व संपन्न गुणसंपन्न गुणातित त्याच्या सौंदर्या ॥ उपमा द्यावया न मिळे पुरुष स्वामि ऐश्वर्या आज्ञा द्यावी मला पाखरा वळखलीस चर्या ॥ निवडून सांगितला चांगला प्रीतीचा पर्या ॥ ॥ चाल ॥ घरि आणिन उचलून ललकारी वारूला ॥ एक वेळ देउन दमचाक करून फेरिला ॥ हे कंटक वन दारूण ऐक दाखला ॥ चालावें घोड्या दूर पंथ राहिला ॥ घोकणी करित तिथें आसल सखा एकला ॥ यास्तव लौकर भेटावे राजवनसीला ॥ मग जीव संतोषला सुखाची रात्र जाइल सारी ॥ रूसरुसून बोलणें वैर केले हो घरबारी ॥ ४ ॥

सख्याकडिल वर्तमान निर्मळ पंचमीच्या दिवशी ॥ वृंदावनी चालले कृष्णाजी द्वारकानिवासी ॥ जे वेळीं सय जाहली प्रियकरिण नाहीं त्यापासी ॥ उदासले अंतरी लागला चरका चतुरासी ॥ अकस्मात येऊन पोहोंचली कामिना सुगुण गुणरासी ॥ जवळ नव्हती सुखे लोटल्या रत्नाच्या रासी ॥ चाल ॥ म्हणे उभे असावे चरणावर लोळते ॥ घालुनी गळयासी मिठी हो कवटाळिते ॥ मुखचंद्र तुमचा आदरे कुरवाळिते ॥ कल्पना घेऊन सांगा आज्ञा पाळिते ॥ आज रंग सख्या रंग बाहारिने खेळते ॥ मनि इच्छा पुरवुन घ्यावी कसी टळते ॥ राया वोवाळिते मागली कथा प्राणप्यारी ॥ सगनभाऊ म्हणे रत्नपारखी ऐकतील सारी ॥ ५ ॥

— —

राग आणि त्यांचें सांत्वन

(राग बिलोवर)

चाल'-कां बारिक कातले सख्या म्हुन किती-

होनाजी

नट नाटक तूं खेल छविला अतवाला अलबेली तऱ्हा । गजा आग जाळया भवताल्या फिरतिल बागातुन येता घरा ॥ ध्रु ॥ तुमचि आमची प्रीत रसलि माहित नाहीं तिसऱ्याला । आपण उभयता एक विचारें नानापरि रंग उडविला ॥ कोण आवडती मी नावडती माहित नाही चित्ताला । आपुण कानाडोळा केला कां हो मुदुख कान्हा जाहला ॥ आजवरा म्या चिन्ह पाहिलें हारतुरा कोणी पाठविला । माझ्या गळ्याची आण शपथ घे नाव नको चोरू मजला ॥ छेल बटाऊसाठी मोहना राणीचा जाहला मारा । मी रक्ताचे सिंपण करिन मग वसल्या सिग्या फेरा ॥ १ ॥

परस्परें वनभोजन करितां किंचत् सई होईना माझी । जाई जुईच्या वेला खालीं नित्य उडविता रंग बाजी ॥ लाहन खुऱ्या ठेंगण्या देखण्या त्या कां होईना त्या राजी । पंचामृत जेवायास मिळते पात्रावर पोळी ताजी ॥ उंच जरीचा शालू नेसून रंगी बेरंगी प्याजी । गळा पडून मुखी विडा घालती चहूंकडून म्हणती वाहवा जी ॥ तुमचे तुम्हा आवडले परंतु डोम जाहला शरिरा । या रांडाला शिक्षा करिन नाहीतर जाइन देशांतरा ॥ २ ॥

परद्वारिं मन रमलें तुमचे अलावाला गा धाउन घेसी । आड पडद्यानें बोलत होते पण आपला सिद्धीस नेसी ॥ तोंडावर बुरखा घेऊन भोजन करतां करतां जासी । प्रहराचा करणा फुंकल्यावर अकरावी भरता येसी ॥ हातापायाच्या डाहाळ्या सोडुन कोमेजुन मजकडे पाहासी । मोठा धुरंधर पंत चालला घाबरून पाणी पीसि ॥ आटके करता नको म्हणता पदरानें घालिन वारा । कोण हस्तिल्य वळ्याळ म्हणते हें माहित पुणें शहरा ॥ ३ ॥

असो याजहुन नाहीं खोळंबा शपथ आम्ही गंगेची करू। तुझ्या विचारे जें करणें तें स्वस्थ बैस नको रागे भरू ॥ तु रूप सुंदर कोमल कांती नयन तुझे कमचे मारू। तुझी प्रीत चालु दे सखी फार पाहिले फिराफरू ॥ द्रव्य खर्चुन मूळ पाह्याचे कोण कसे हें दिसती हेरू। कोण दिसेना प्राण प्रियकर चल रंग महाली रमज करू ॥ सगनभाउ म्हणे इष्कबाजहो या प्रीतिला जीविधरा। संतांची पायधूळ होउन जन्माचे सार्थक करा ॥ ४ ॥

मय तो जोगिन होउंगी

(राग भुपाळी)

चाल.-वर कांतीचे शब्द ऐकुनी या कानी-

होनाजी

दाद कोइ नही देता मय तो जोगिन होउंगी ।
राख लावा माझे आंगीं ॥ धृ ॥
हाल हाल फकीरी लेऊं धुंडत बन बन मे जाऊं ।
सख्याला दृष्टीनें पाहु ॥
पितम प्यारे होगये न्यारे विडा किसें देऊं ।
कोण्या समजुतीनें समजाऊ ॥
हाल जंजिरा लेऊं बंद चोली कुवती देऊं ।
आग्न क्षा शरिरी लाऊ ॥
रैन चैन दिलख न त्र है मै ले उस भोगी ॥ १ ॥
चार घडी दम पकडो शहरमे भेजो हलकारे ।
नगर धुंडून पहावे सारे ॥
बखत् पडा है मुजपर रफिक् लाना आजपुरे ।
नाही धिर विषयाचे वारे ॥
तिर कलिजा पार वलम मके जर बके मारे ।
असे द्रष्टा केले कारे ॥
छतीय भर भर आई आब मै बैठी वेतागी ॥ २ ॥
ये बन डेसिर ताज लाज रखना मोतीवाले ।
अतां मी त्राहि फार झाले ॥
आई मे हलके बाहेर कपडे उतारके डाले ।
चुडे फोडून तुकडे केले ॥
दोनो हातमे उंचे चिनीके भरभरके प्याले ।
असें द्रष्टा कारे केले ॥
सगनभाउचे ख्याल हरफ चमके समशेर नंगी ।
राख लाया माझे अंगी ॥ ३ ॥

जळया लागला काय हो वहेनी

राग संकीर्ण

चाल:—आला वसंत शिमगा सण ॥ रंग खेळु सख्या

होनाजी

जळया भागला कायहो वहेनी ॥ सीन भाग गेला भावोजी पाहता नयनी ॥ ध्रु ॥ पहिले वहिनीचे नाते ॥ हे बाळपणीच होते साजणी ॥ माहरचे माणूस येते ॥ बोलते भित भीत साजणी ॥ तोंडाउन फिरवी हात ॥ इष्काचा चेतला पोत साजणी ॥

चाल कंबर सोडा लावा घोडा वाडा आहे शेजारी ॥
आपले पतीची सेवा चाकरी करुन येते माघारी जी ॥

स्नानासि उन उन पाणी भोजनासी पात्र भरूनि पाठविते ॥ १ ॥ पतिरायाचे चोरीन ॥ मी बंदोबस्ती करीन अहो सजणा ॥ लागली असेल भूक ताहन ॥ मी आप हस्ते वाढीन अहो सजणा ॥ मजवरती पंचप्राण ॥ आता करा भोजन अहो सजणा ॥

चाल जेउन बोला रत्न अमोला मजला काय काय आणले ॥
गुजराथीचे अचूक लेणे डागिनें चांगले जी ॥

पांघराया चुनडी बडणी नेसाया रंगी फुटाणी घे साळू ॥ २ ॥ बिंदि टीका सीसफूल ॥ वाळथा वुगड्या काप अनी ॥ मोल साजणी ॥ मंगळा सूत्रा मधील लाल ॥ चंद्रहार सखे बीन मोल साजणी ॥ मोत्याचे पेंडे पाहाल ॥ सरीवरती मीन्याचे वेल साजणी ॥

चाल: — छंदफंद डागिणे बुंद आज गेंदपरी घालावे ॥
रूळ सास्वळया घालुन हळू हळू चार कदम चालवे जी ॥

बोला तोंड भरूनी कमरबस्ता सोडुनी मी येतो ॥ ३ ॥ आता बनलिस रंग बाहारीची ॥ हिरकणी केली गारिची साजणी ॥ मला सांग खबर माहेरीची ॥ बातमी शहर पुण्याची साजणी ॥

पुरवावी हाऊस नारीची ॥ तुम्ही आपल्या प्राणप्यारीची साजणी ॥ चाल ॥ रत्न भूपती झाली भ्रांति धावा करिते क्षण ॥ चंद्राकडे पाहा सूर्याकडे पाहा काय तरि तेज तीक्ष्ण जी ॥ गाई सगनभाऊ रंगेला सुलतानी असमानी जन ह्मणती ॥ जळया भागला कायहो व्हेनी ॥ ४ ॥

— —०— —

उचलुन कडेवर कां घ्याना

(राग लीलांबरी)

चालः-नुतन वय माझे शरीराला काय करू

होनाजी

लाड लाड येतें येतें मनरंजना। उचलुन कडेवर कां घ्याना ॥धृ॥

दासी मी तुमची तुमची निरंतर। येउन बसते मांडीवर ॥ असुं द्या ममता ममता मजवर। उभी लाजुन सन्मुख पदर ॥ तुम्ही तर माझे माझे सरदार। शरीर नाजुक माझे फार ॥ उष्णता भारी भारी झोंप येईना ॥ १ ॥

चमकत येते येते सरदार। आंगावर लखलखाट जवहार ॥ नेसली शालु उंच पैठणीचा वहार। पदर दीड मजली जरतार ॥ विनंती करिते करिते मी उत्तर। ठेउन मस्तक चरणावर ॥ तोंड गोड बोला सखि सजना ॥ २ ॥

समजल्या आंत्री आंत्री राजत्रनसी। धरि कवटाळुनि पोटासी॥ नको हो हात लावूं लावूं आंगासी। दिवस तिसरा मी सीवनी-शी ॥ उद्या मी न्हाइन न्हाइन चवथे दिवशी। डाग पडला आंग-वस्त्रासी ॥ गोळा करूं द्या करूं द्या विछोना ॥ ३ ॥

न्हाउन मी आले पातळ नेसुन। लींबाचा घोळ हाती धरून ॥ गेला रंग महाली महाली आनंदानं। उभयपक्षीं करी भाषण ॥ हळु हळु म्हणते सांभाळुन। दुखवाल कंबर सरसरून ॥ जवाकडे पाहाता पाहाता हैराण। जणो तुमची निजणे बसणें ॥ सगन म्हणे आतां विडा बसुन घ्याना। उचलुन कडेवर घ्या ना ॥ ४ ॥

भेट करवा प्राणपतिची

(राग—माझ)

चाल...स्नेहें सगत नदी उतरावी ॥ दासीला दुर नव० ॥

होनाजी

आ गे सखे घडीं वरुषाची ॥ भेट करवा प्राणपतीची ॥
नाही आस्ता धन द्रव्याची घालिते आण माझ्या रक्ताची ॥धृ॥
आ ग सखे गेंद गुलाला ॥ कुठे धुंडू छेलछबेला ॥
मी रतले त्या स्वरूपाला ॥ मर्मतचा घालुन घाला ॥
आपला पण सिद्धीस नेला। शोभते मी कांता वचनाची ॥१॥
आ ग सखे जडित शृंगार ॥ करिते मी वारंवार ॥
मुदराखडी माथ्यावर ॥ कंठानें तु भरपुर ॥
चकचकाट चंद्रकोर ॥ शोभती करीं आंगठी पाचुची ॥ २ ॥
आगे सखे लोभ करावा ॥ दिलभर पलंगी असावा ॥
नखरा कोणास दावावा ॥ गोविंदाविडा हातीं घ्यावा ॥
चेतली अग्न या विषयाची ॥ ३ ॥
आ ग सखे कोमल कांती ॥ हातीं धरुन चांदणी राती ॥
ही घडी वरुषाची जाती ॥ भोगावा सखा मंदिरातीं ॥
भाउसगन गुणीजन गाती ॥ रामजी चाल गाई नखऱ्याची ॥
घडी वरुषाची ॥ ४ ॥

नांव तुझे जयना

(रगा पगज)

चाल--श्याम सखी सुंदरी । कोणशा सुभगाची मदनमंजरी ॥

होनाजी

नयनकुरंग फिरंग लखाके जस कराडचे मनोरे ॥ कुच तनु रे ॥ ध्रु ॥

नांव तुझे जयना ऐकिली इष्कबाज खेळसणी । आलो बांधोन पैना सोडिले जोतपुर भाळवणी ॥ चंचल मृगनयेना कर कांहीं नैनाची मेळवणी । करत मुकाम हुकुम असेल तर शितळ होय, तनु ॥ कुच तनु ॥ १ ॥

जोतपुरचे लाल पंची आलो लालडी हुडकाया । लुटूं दे नगद माल चढूं दे झेंडा लाव भडकाया ॥ आरक्त लोचन लाल भरली छाती आली तडकाया । ताट भरून डोळयासी हारळ आले खुपती काहाड कणु रे ॥ कुच तनुरे ॥ २ ॥

क्या कहते हो रंगबाज गबरु मै तो इष्क की मारी । ये बेह्मनके राजसाहेब रखो दुष्मन हामारी ॥ रखो जरा शिरताज तबसे आखा खुसी तुमारी । रात होने देव बात बनेगी इतनी आर्ज सुनो रे ॥ ३ ॥

सूर्य अस्तमान झाल्यावर करती रोपनाई । आपले वचन प्रमाण पावली नवखंडची जानाई ॥ चढूं दे इष्क कमान भोगा नाही माझी मनाई । रत्न सगन भाऊ किर्ती जयाची नभमंडळीं घनु रे ॥ कुच तनुरे ॥ ४ ॥

——

त्याचे न माझे सैंवर झाले

(राग झिंजोटी)

चाल -सर्व गुणसंपन्न राजेंद्र पाहिला दृष्टी--

होनाजी

पति भर ज्वानीत मी भर ज्वानींत वर्ष बारा तेरा। त्याचे न माझें सैंवर झाले लोटले मास बारा ॥ ध्रु ॥

लग्नाची तारीफ सांगतें पहिलीच केली जुळणी। झाला वृत्तांत ऐकुन घ्यावा रुचीकर केवळ आळणी ॥ न्हायाला बसविले परंतु मी नाही आले वळणी। डाव्या बाजुला चौरंग त्यावर मौजेची खेळणी ॥ डोळा चुकवुन उर चोळावा जशी गव्हाची मळणी। माझ्या बहिणी त्याच्या मेहुणा हाटकाउन टाका गुळणी ॥ रंगाचा भडीमार सख्यावर लाली लाल सारा। रागें कोणाला भरले नाही भिजलें गुलाल मारा ॥ १ ॥

संताप्रति श्रुत केले परंतु राया साळयासी। हृदयी स्मरता जावे वनांत पर्वणी प्रयाग काशी ॥ मानवासी बहुत प्रार्थिले करुणा येई ना त्यासी। न्याय इनसाफ पाखरं पक्षामध्ये प्रित आहे खासी ॥ पक्षामध्ये प्रीत आहे की नाही पुसते सांभ निवासी ॥ ऐकताच उत्तर पिंगळा कुजबुजला शांती सिवासी। शुभवेळा अमृतवेळा सुवेळ वेळ संहारा ॥ सुख जाले शरिरास उभा द्वारी पतीचा हलकारा ॥ २ ॥

काये बोलू सुख वाटे ना हाटका गार पगारा। खरा प्रश्न घ्या ऐकुन जैशा जमिनीवर वर्षती गारा ॥ तंत्री मंत्री पुष्कळ भरले पुर्ण अभ्र ढगारा। शब्द तुम्हाकडे नाही माझ्या दैवा इंगळ सारा ॥ विठ्ठलदासी त्याची मी क्षणभर गाईन नाम नगारा ॥ ज्ञानेश्वराची ओवी, जनीचा अभंग कोणी तरी गा रे ॥ पतीच्या शोकांतरे हाळहळ ते संत हो वारा। लोटांगण घालीन चरणावर होईल विघ्ननिवारा ॥ ३ ॥

जासुद विनंती करी निघताना बोले आतां स्नेहाने । दीले जरी पोषाख स्वामीला चक्र दौलतरायानें ॥ बाग बगीचे पाहाता राव येता आनंदानें । रण बहेरी रणतोफ शिपाई बरोबर सुरमर्दानें ॥ आले राजमंदिरी श्रीयाला नाना रितीचे देणें । जैशी ज्याची इच्छा तैशी पूर्ण करिल भगवान ॥ आयश आराम करा दिन होऊन प्रार्थिते द्वारा । सगनभाऊचे गुण ऐकुनिया गुणीचा होता मारा ॥ ४ ॥

नवीन आलिसं पहाण्यांत

(राग संकीर्ण)

चाल -निजा तुम्ही वेगळे बिछाना टाकून पलंगावरी ॥

होनाजी

पाहिलेस नेत्रानें जरासे कुच ठेवशील उघडे । इच्छा आमची पूर्वी फिरून आम्ही नव्येऊं फाकडे ॥ ध्रु ॥

नवरत्नामधिं चंद्र पाहिला तेजस्वी आनवा । नवीन आलिस पाहंण्यांत शेहेर पुण्यामधिं बुद्ध नवा ॥ आम्ही आपुल्या चित्तांत इच्छीतो ताहे सारिखा जवा । तु आज्ञानामधें तुझी स्तुण ही टाऊक तुच्छा जीवा ॥ तुसि करावा इष्क आतां तू दे शकुन उजवा । तोंड भरून गोड बोल जेसा निरशा दुधाचा स्वा ॥ तिमरा मांहिता भरत आला श्रम करिता माशुकोंड ॥ १ ॥

उत्तरसी प्रति उत्तर व्हावें निजलीस का जागी । बौध्यरूपी बोलालिस नसावी चतुराई आंगी ॥ काय आम्ही बोललो मनन कर भेदपणा त्यागी । परमेश्वरें दिधले हात पाय मग कां व्हावी पांगी ॥ प्रित करावी चतुर गुणस्त गुणरस रंगी । अमृत फळ त्यागुन शुद्ध खातोस पिकली वांगी ॥ तुझ्या दिलाची गोष्ट राग नको येउ देऊं गडे ॥ २ ॥

धर्मन्याय सांगितला ऐकता चित्तीं हर्षावें । मान्य करून उपचारें गुणिचे गुण घेत असावे ॥ कल्पवृक्ष पाहुन शितळ छायेखाली बसावे । त्यातील सारांश तो सुज्ञानांस पुसावें ॥ शिजवुनिया शरीरास आपुल्या अहो प्राण विसावे । तेव्हां आपण एकवेळ प्राण मित्रावर रुसावें ॥ पायशुद्ध स्त्रियाचीं लक्षणें सांगितले उघडे ॥ ३ ॥

माझी एक विनंती ऐकुनि घ्यावी मजसाठीं । आसे नवें आसे वर्तावें सांगितल्या गोष्टी ॥ संतोष मजला झाला हे गुण आहेत तुझे पोटीं । प्रित साधी लोभ विनोद कीं घडून येईल दीष्टी ॥ हे उत्तर भंगील हा दोष ज्याचा त्या कडे । सगनभाऊ म्हणे सुखी असावे सोन्याचे चुडे ॥ ४ ॥

मी वचनिं विकली जाइन तुमच्या करीं

(राग कालंगडा)

चालः—तुझे वेड लागले मला अरे गुणि जना—

होनाजी

आवचिता राज अंबीरा दृष्टी पाहिला ॥ न्याहाळुनिया पाहते चंद्र जसा उगवला ॥ ध्रु ॥

तुम्ही सर्व गुणसंपन्न माझे गुणनीधी ॥ मजविसी कल्पना नका धरू चित्तामधी ॥ मी दासि पदरची चरणी लागन अधी ॥ मसि कां बोलाना वेळ आहे कीं सुधी ॥ तुम्ही बोध्य रूपिका वसतां हारल्या बुद्धी ॥ चेतला मदन आग जाली शरीरामधी ॥ तुम्ही गुंज गुलछानाबाद आढळला मला ॥ न्याहाळुनि ॥ १ ॥

मी दासि पदरची लोळन चरणावरी ॥ मी वचनी विकली जाइन तुमच्या करी ॥ केसानें कापला गळा फेकिलिस सुरी ॥ भाल्याचि जखम मज लागुन गेली उरी ॥ जें कर्ण तेंच करावे सांगतें तरी ॥ वचनाचे सोच कळुन आला आजवरी ॥ तुज पापी रकुरी जाले भोग भोगिला ॥ आसा कर्णच होते कसा डाग लाविला ॥ २ ॥

ऐकुन धे नारी हासुन बोले साजना भरमाची मुठ तूं नको दाउस फोडून ॥ आम्ही कोण कुठिल राहणार सांगतों खूण ॥ बाळपणीं खेळ खेळत होतो हवसन ॥ हे अशा रीतीनें वागत होतो जपून ॥ कर शेवट नारी धरी तू अमुचे मन ॥ बळकग धरिला पदरास हाच दाखला ॥ जसा मोहना राणिनें बटाऊ हाती धरीला ॥ ३ ॥

लागतां हातास हात चंचळ कामीना ॥ घाली ज्वहार अंगावर पिंजऱ्यांतिल मैना ॥ वेणी मुद राखडी मधी घोस माईना ॥ लाल गुंजावाणी डोळे जसे नयना ॥ तटतटित कंचुकी नेसुन शालू जुना ॥ पतीसंगे चारी प्रहर केली कर्मणा ॥ गुणी सगन भाऊ हरीपदीं चरणी रंगेला ॥ रामा ह्मणे नारी शरण जावे विठ्ठला ॥४॥

बाहार खुदा विसर गये

(राग कालंगडा)

चाल:. सखी शाम चले मथुरा नंदलाल दुलारे ।

होनाजी

शामभई राम तुजे आराम करेगा। पिहुजन पार अल्ला खैर करेगा ॥ धृ ॥

सुनत सखी पिहुन यका इष्क कहते । रुख सत् के वक्त कच्छु बयत कहेते ॥ रत् फरेकव बदंगीमा रयन भयेते । घोडे उपर स्वार हुयेते नयन भयते ॥ पलो सफलाय खुदा मेहर करेगा ॥ १ ॥

हामपके गहर निबु लागे दराने । हा मसे दुवागीर बने पिहु के बिराने ॥ हौस गये मोतनका चारा चराने । खरस लगी पानी कीदर जाऊं चुराने ॥ अलफ सूखा पटकुंगी लहुसे भरेगा ॥ २ ॥

डाग लगा कलीजे उपर पिहुं के कमलका । याद करो फौजा कुलजाव आलमका ॥ बान चुवान सनसमो हाय रे जालमका । छाती उपर वार जडा नयन बलमका ॥ बाहार खुदा विसर गये क्या तो करेगा ॥ ३ ॥

इंत जाय उन्मतसे भीलना तन मन । गय वगा आवान हुवा कहे हुसेन बह्मन ॥ नहीं उजेन पार गये है रे गुल चमन । पांच करो मक पुरे मीरज के समन ॥ सगनभाऊ मुरशदकृ सिद्ध करेगा ॥ ४ ॥

गोरे गाल मजा पहाल

(राग जंगला)

चाल...सवदा कर आवड गडे कां पडले सांकडे ॥

होनाजी

गोरे गाल मजा पाहाल जगुन चाल फाकडे ॥ धृ ॥

इष्क यार फार आम्हा छंद तुझा लागला । रंग पाहुन दंग झालो संग करूं चांगला ॥ शरीर गोल वजन तोल पाहूं तुझा मासला । उर छाती क्ष्यकदार नको पाहूं चहूंकडे ॥ १ ॥

चारी सोमवार मजा संगमावर पाहात जा । चौभोंते लाल उभे मर्जीनें राहात जा ॥ रावळ गवळयाची चाल नित्य मुखी गात जा । विसनीच्या छज्यामधें टिकत चाल फुल झडे ॥ २ ॥

नवा करुन थाट वाट बिसनीला घेरसी । ज्वारी बाजरीची जमिन जेव्हां तेव्हां पेरसी ॥ नेत्राच्या नखऱ्यामार्गे दर्वीला घेरसीं॥ शरीरदान करूं कुणास नको पडूं देउ साकडे ॥ ३ ॥

सकळ स्त्रियांमधें जोत तूं बनलिस पुतळी । चोळी तंग पाहुन रंग जशी रंभा भूतळीं ॥ नाथ सिद्ध सगनभाऊ कवन गाई रावळी । रामा दर्वीचे गुण चौमुलखीं चौघडे ॥ ४ ॥

— —

झाला हो वनवास

(राग संकीर्ण)

चाल:—गांवा जातो प्राणविसावा राहवा दोन गोष्टी –

होनाजी.

झाला हो वनवास पती गेले नवतीचा पाहाणारा ॥ आतां कैचा राजा भरत्री भरतपुरच्या राहणारा ॥ ध्रु० ॥ कुंकु कपाळी शोभत नाही रत्नागिरीच्या ज्योतीबा ॥ माझे हे रूपस्वरूप पारखे झाले हे तोबा तोबा ॥ पसा पसा डोळयातुन पाणी एकसाळ पद्मनाभा ॥ जसा ताण्हुले काढी ढोसर तुळजापुरची जगदंबा ॥ डाहाळीं जळुन कोळ जाती गळुन पडे भितीवर आंबा ॥ शापिले शक्रारी काय रे आज्ञांकित तुमची रंभा ॥ पुनरपी उद्धार होऊन काय शापावर निजणारा ॥ १ ॥

इंद्रादिक गांजिले दशकंठा जन्मामध्यें संव्हार ॥ मंदोदरी बोले रावणा नम्र होऊन जोडन कर ॥ मुळींच दुष्ट झालासी रामचंद्राशी काम होइल वैर ॥ श्रम घडवीले रघुरायाला हे तुजला मुक्तीचे घर ॥ शरण रिघाला बिभीषण बंधु पाहुनीया सारासार ॥ चिरंजीव आद्यापी त्यासी आर्पिले राज्यभार ॥ पतीसहित मी दीन असता कसे लुटले रे लुटणारा ॥ २ ॥

काव्य ऐका श्रीकृष्णाने क्रशीपुन यादव थापिले ॥ भागीरथीचे तीरी लढाई करून समग्र मारवीले ॥ दोन प्रहर रात्रीचे वेळे समाचार घेऊं ठरले ॥ धाय लोकलुन वृक्षाखाली चिंतातुर बसले ॥ तेव्हा किराते काय केले ॥ धनुष्य बाण ते क्षणी कसीले ॥ तळपायां तळहात मस्तक फोडून क्षितीवर लोळवीले ॥ बरें किराता जाउन सांगा सोमवंशीच्या झुंजणारा ॥६॥

अर्जुन बोले काय आज्ञा॥ सांगावी राया धर्मा ॥ धर्म ह्मणे रे बंधुराया निरदयी व्हावें घनःश्यामा ॥ सुभद्रेच्या कांता काकुळती

येतो आत्मारामा ॥ बाण काढा प्राण चालला यासमर्थी वाचेव आम्हा ॥ चतुरभुज नारायण त्याच्या गती आशा सीव सीव रामा ॥ काय पाड आमच्या राज्याचा ठावे असे लिहीले कर्मा ॥ जीवंत असो पतिराज ते नको भेटवूं भेटविणारा ॥ सगनभाऊ म्हणे सपुत कपुत कोण आहे रे झुंझणारा ॥ ४ ॥

---o---

पराक्रमासारखी प्रीत करा

(राग भूपाळी)

होनाजी

चाल:—द्वादश वर्षे आंगी पूर्ण भर नवती आली रंगा—

पुणें शेहर गुलजार'मुशाफर म्हणे येथुन जाऊं ॥ बादशाई वेदर पाहुं ॥ धृ० ॥ सीताकांत रघुनाथ रामरूपी स्वरूपी सूर्य जसा ॥ उभा रणमंडळी भीष्म जसा ॥ श्रीकृष्णासी केली प्रतिज्ञा सुदर्शन घेसा ॥ पार्थ वीर पाहील तमासा ॥ रथी मारुनी दाहा सहस्त्र देवा पांडवासहीत पळसा ॥ नेला पण स्त्रिच्छीस पेसा ॥ चाल ॥ कीर्तीवान् कसे जाची प्रतिमा कलयुगी ॥ देश दक्षिण त्र्यंबकराव राजाद्रि सौभागी ॥ सांब वरदायक जो शुचीर्भूत भोके वैरागी ॥ अर्धांगी वामांगीसहीत संतोष सदा सेवूं ॥ पांडुरंगी ज्याचा भाऊ ॥ १ ॥ धनी समर्थ महाराज स्त्रीया आम्ही दोघे गुणशांती ॥ एक वचनीं कोमळ कांती ॥ काय आम्ही चुकलो शेवला बोला प्राणपती ॥ रूस्याची अंतरती भक्ती ॥ प्राचीन नगर सोडुन जाता कोण ग्राम वस्ती ॥ तुम्हाला शुभ चिन्ह दिसती ॥ चाल ॥ स्वामी मर्जीनें आम्हाला तृप्त करुनी या जा ॥ विनोद नाद नानापरीचे भाषण गोड बोलुनी या जा ॥ सुखे लावुं वाटे आलींगन देऊन खुषाल जा ॥ पराक्रमासारखी प्रीत करा ॥ तुम्ही श्रीमंत राऊं ॥ कोणाच्या ग्रही नका राहुं ॥ २ ॥

अनेक सुर शिपाई, चपळता तेजाची भरली ॥ जसा उगवला सहस्त्र तरणी ॥ छत्र चाचचे चवरी मोर्चिल हातचीं हातरमरणी ॥ निघाला नमस्कार करुनी ॥ स्वरूपाकडे पाहवे ना वितळतो जागो जागी आग्नी ॥ इंद्र लाजतो इंद्र भुवनी ॥ चाल ॥ मुशाफर वेष घेऊन प्रपचीक वस्त्र आसमानी ॥ स्वार आश्वावरती श्याम कल्याणी चतुरगुणी ॥ ध्यान गंगेमाते शुद्ध मार्ग टोकया आज गंगा तिरी सुख पाहुं ॥ ३ ॥

प्रार्थना करुन गंगेची आमचे लक्ष तुझे ठायीं ॥ माय वहिण गे विठाबाई ॥ देसी विदेसी दो चौ महिन्या होता लवलाही ॥ प्रवासावीण कर्मत नाहीं ॥ राज्यभार सोडून गोपीचंद झाला गोसावी॥ अमर काया जाणती शाई ॥ चाल ॥ कोणाची प्रीत कशी आंतरीं जाऊन बेदर पहा ॥ पापशाई तक्त दौलताबाद अगोदर पाहा ॥ किर्ती सांगती तेथें कामशेनाचे गोपुर पाहा ॥ हरकुच गेले राव बाग पाहीला शितळ छाऊं ॥ उतरले तेथें उमरऊं ॥ ४ ॥

पाहुन दौलताबाद मनाची झाली संतुष्टी ॥ कीला वीन मोल उंचोरी ॥ सीरी प्रवास घेऊन निघाले ज्या कार्यासाठी ॥ शहर बेदर पाहाया साठी ॥ लल काकुन तुरुंग शाम कल्याणी ऐक गोष्टी ॥ तुझ्या आमच्या पडल्या गांठी ॥ चाल ॥ बाग बंगला पाहुन पुढें निर्मळ वागर सिरा ॥ देवालय आंबेचे चमत्कारिक प्रयत्न करा ॥ आंबेच्या दर्शना नगर नारीचा समदाऊं ॥ त्या प्रज गोयी खुण वाऊं ॥ ५ ॥

कल्पवृक्ष बंगल्याशेजारी पदार्थ इच्छीले ॥ गुण भूमिकेचें पाहा वहीले ॥ सर्व सिद्ध साहीत्य होउनीया आनंदात बसले ॥ तेज सुर्यबिंब प्रकाशले ॥ जीवाभावाच्या विचित्र कांता त्यानें पाहीले ॥ ध्यान गंगेचे अंतरले ॥ चाल ॥ उभ्या राहिल्या पुढें चांदण्या चंद्र पाहुनिया मग्न ॥ स्वरुप न्याहाळुन सारे आंतरी संतोष निमग्न ॥ येकेमेकाल म्हणती कुमारी आम्ही लावूं लग्न ॥ उखा चित्रलेखा ह्मणे दावी चित्र लेहु लेहु ॥ प्रद्युम्न पाहतां तृप्त जेउं ॥ ६ ॥

मर्यादा ठेउन पुरुन पाच्यारून सौंदर्या दिसते हिंदुपदचर्या ॥ ह्मणे मुशाकर नका वीसरूं गुणींयी गुणकार्या ॥ खोल आहे प्रीतीचा पर्या ॥ आह्मी वनांत फिरणार घरीं लावण्य दोन्ही भार्या ॥ दिल्ही स्त्रीचरीत्र क्रीया ॥चाल॥ गिता आठरा आध्यें आर्या मोरोपंताच्या ॥ त्यानली खुण जाणुन कल्पणा आंगी संताच्या ॥

थोर घरच्या पात्रा आहात तुम्हीं भाग्यवंताच्या ॥ इष्क हा चांडाळ काळ महाकाळ वर धाऊं ॥ मग कैचा आठवे खाऊं ॥ ७ ॥

निराकारी दाखले आकारास आले तें ऐका ॥ नाहीं ठाउक नगर लोका ॥ सदासीवाचा भक्त बाणासुर कन्या त्याची उखा ॥ सुगर मिळाली चित्रलेखा ॥ स्वप्नामध्यें प्रद्युन पाहतां प्रदीप्त परम सखा ॥ आहे पुराणीं जाची टीका ॥ चाल ॥ आहे माहीन स्वामी कल्पना जीवींच्या जीवलगा ॥ निपुण ज्ञानी पुर्ण माफ करोनी सोडा जागा ॥ बागर माणिक दुसरा समर्थाचें चिताजोगा ॥ गंगा चंद्रभागा पांडुरंगास नका भाऊं ॥ पाक श्रेष्ठा कोण ठेविल नाऊं ॥ ८ ॥

नाना यत्न प्रयत्न करूनी मोहिले सगुण मूर्ती ॥ गाऊन वचनीं शर्तीशर्ती ॥ आपण जिवींच्या सख्या कुशळता दाऊं शुद्ध आर्ती ॥ इष्कसागरी आली भरती ॥ गतपुरुष शेहराची रचना पाहावी येश-कीर्ती ॥ कृपा बरी पूर्ण आग्रहावर्ती ॥ चाल ॥ राव राजेंद्र म्हण धन्य तुमचाच्यातुर्यपणा ॥ आशा भगवंताची नाही सफळ कल्पना ॥ सख्याला भाक दिधली फिरुन ये रस्ता रानोवना ॥ पद कडवे कवन शोधनें आर्थ घेऊं घेऊं ॥ इष्क गातो सगन भाऊं ॥ ९ ॥

— —

आले माहेरचे पत्र

(राग यमन)

चाल:—हे सुवर्णचंपके तुजला सखे घडोघडी ॥

होनाजी

आले माहेरचे पत्र सख्याला विनवणी सांगा। कृपा असावी मजवर ऐशी प्रार्थना सांगा ॥ ध्रु ॥

मोकळे नाही पत्र लखोटे करून पाठविले।येताक्षणीं प्राणविसावा किंचीत जवळ नाही ठेविले ॥ दोन्ही कागद वाचुन पाहावें काम आहे लिहीले। आतमराज तुम्ही माझे तुमच्या इष्कामध्ये पोहोले ॥ जे हृदयाचें मित्र त्याला नाही सांगितलें। ही शवटची भेट मी तर मेल्याहुन मेले ॥ फार तुम्हाला छळीले जसे बोलीले तागा ॥ १ ॥

आयुष्य मर्यादा माझी काय आहे लिनेत्रा। निमे सख्याला द्यावें निश्चय कमलोद्भवनेत्रा ॥ दरीद्र हारण केले ठेवीले चांगले मित्रा। दिल घेतले तुमचे खाते ठावे सर्वत्रा ॥ त्वरा आता जायाचे घरीं यावें सत्पात्रा। गुणगोविंद वाट लावा सीरच्या सीर छत्रा ॥ जे झाले ते बरेंच झाले जिवीच्या जीवलगा ॥ २ ॥

काय तुम्ही उतराई होऊ सीर पदी ठवीले। सारें निरुपण सांगा सख्याला हंसाला नहीलें ॥ षडरसी पक्वान्न मीष्टान्न सोवळ्यानें केले चरचरीत शाखा पात्रावर संतोप जेवीले। अमुका समुख भोजन केले ते आठवले ॥ आतां बरोबर केस जवण प्राणाला मुकले। क्रियाभ्रष्ट झाल्यास धरित्री देइना नागा ॥ ३ ॥

खीसमस्तदाराच्या हाती पत्रिका दिल्या भावार्थें। नानापरीचे करुन बोलणे घेउनया येथें ॥ मुखजवानी सांगितली ऐकीली रायानें तेथें। जमाखर्च मागेंच नाही वहीवर खातें ॥ जावे अथवा राहावे गरज नाही शोधुन पाहा पुरतें। तुमची क्रीया तुम्हास लागेल काय जाईल येथें ॥ सगनभाऊ म्हणे जायाचे कोण आहे सद्या जोगा। बौद्धरूपी पंढरीस हरी तो स्मरा पांडुरंगा ॥ ४ ॥

———

बोलणे मंजुळ मैनाचे

(राग भूपाळी,)

चाल–लटपट लटपट तुझें चालणें मोठे गडे नखऱ्याचे–

होनाजी

नटुनिथटुन चालशी रोख नको मारू नयनाचे ॥ बोलणे मंजुळ मैनाचे ॥ धृ० ॥

रंभापात्रा दिसे परंतु परोपरी सजली ॥ चाले ठुमकत चमकत बिजली ॥ लाल भडक वेणी सडक आत्ति चमेली मधी भिजली ॥ कसुनि कटी पातळ दांड मजली ॥ दिव्य तनु राजेंद्र पाहुन मुखचंद्र सुरत धजली ॥ सरळ कुच कंचुकींत भिजली ॥ मृदु मृदु मंजुळ आवसन गायनाचे ॥ १ ॥

हांसते बसत चालण राजआंबीरा सिरा हस्ती ॥ आंगी भर मदनाची मस्ती ॥ नखर्णी दामोदर निम्य तिसरे ताळी वस्ती ॥ सदोदीत विपयाची कुस्ती ॥ आलख पलख मागे थवपी कमाना तीर कसुनि कस्ती ॥ आचपळ प्राणाशी होय तस्ती ॥ भांमृ म्हणतां विपय सांगड वांधु नमाचे ॥ २ ॥

सर्व भूपणे करून सावरून वरून पदर सिरीचा ॥ खुलला भाळी चंद्र सिरीचा ॥ उरस्थळी करि झटपट लटपट तो हार उरीचा ॥ कंचुकी रेखीव कांठ जरीचा ॥ लावण्याची सीमा मुखोटा तेज मान परीचा ॥ जणुं कां मणका सर्पासिरीचा ॥ कैक आर्जवी फिरता परंतु दैवी कोणाचे ॥ ३ ॥

जाई जुईची शेज फुलाची त्या मोगऱ्याची ॥ करवळी पाचया रंगाची ॥ प्रधानपुत्र हस्तकी धरता घडी एक प्रेमाची ॥ पुरविली मग इच्छा त्याची ॥ रावळ सिंधु म्हणे लावणी इष्टव्याची ॥ प्रसंगी कविता ही कविची ॥ सगनभाऊचे कवन अमोलिक नाथ साप्रदाचे फोडले मडके रंगाऱ्याचे ॥ ४ ॥

———

सखा रुसला जाते घरीं

(राग भूपाळी)

चाल—तुझ्या चिंतेचे दुःख मला दापू नको रे—

होनाजी

कुठें गुजराथ कुठे शहर पुणे ख्याती करी ॥ सय झाली असेल सखा रुसल जाते घरीं ॥ ध्रु० ॥

याच्या किर्तिचे पत्र मला आले होते ॥ काय सांगु तुम्हा सांगा आम्हा मले होते ॥ काल रात्री स्वप्नांत धनी निजले होतें ॥ नजर नजरानें शरीर गेंद दिल्हे होते ॥ मला मांडीवर घेऊन जणु न्हाले होते ॥ प्रेम प्याले रसभरीत गोड प्याले होते ॥ अन्न भुल मला तैसी मला भुल पडली ॥ वचन दिल्हे होते जाते सये झडकरि ॥ १ ॥

नजर काय नेऊं नेते नजर नेत्र दोन्ही ॥ भेट झाल्यावर पुढें ठेविन कुच दोन्ही ॥ त्याचे चरणावर शीरकमळ जोडून पाणी आजपरीयंत खात आलों अन्न पाणी ॥ सुररण सुरफंदी मतवाला आमचा धनी ॥ बालोबाल करीन खुप तृप्त नेत्र दोन्ही ॥ जेजूरीचा राव मल्हार आमचा धनी ॥ आली गोड ध्वनी जाते सये जलद करीं ॥ २ ॥

घाट कुसराचा वाट तळकोकणची ॥ झाडी फार दाट एकसरे बनबनची ॥ वसई सुभा सितळ मार्ग तरी दातरची ॥ चला उतरूनीया वस्ती केले माहीमची ॥ चिंचणीतारापुर उंबरगांव दमनची काय तारीफ सांगावी दोन्ही किल्ल्याची ॥ नगर घनदेवी नवसरी दादासाहेबाची ॥ प्रथम मुजरा करूं पुकार बडोदे नगरी ॥ ३ ॥

तप्ती चांगदेव सुरत शहर वासुला ॥ कुच करुनि दरकुच आलो भडोचला ॥ तेथ आदी माया नरमदा ही संताला ॥ भावे करुनि

वंदुनि जीव संतोषला ॥ मीयागांव सोडून मार्तंड जेजुरीला ॥ एक रात तेथे कर्मिली श्रम हरिला ॥ माझी आर्जी जाउन सांगा दादासाहेबाला ॥ चिटी झाप्याची घ्यावी जलद कृपा करी ॥ ४ ॥

राव समशेर बहाद्दर कां आया हालकारा ॥ चलो याद किया साहेबने लष्करा ॥ परिजात करिन कुल ज्वाहार नग सारा ॥ सब दखनके लही जा बकु लग प्यारा ॥ नीगा होती की सात धनी लेउ मुजरा ॥ विर बडोदा देखनकु खडा जग सारा ॥ कडे तोडे पोषाख दिये नांव तेरा ॥ सगन भाऊ कहे यमा की छब न्यारी ॥ ५ ॥

जलभरके प्यारी उठे

(राग संकीर्ण)

चाल —गडे गुलनार गुलचमन निसीचा रमण ॥

होनाजी

चली गैर घरन मखमोल कमलका फुल हात पिंजरा मैनाका लिया ॥ खुप बनी महेबुप विचतर नयनोंने गजब किया ॥ धृ० ॥

सब जर्द किया पोपाख बडी वडी आख नाकमे नखनी जडु राखीसे गले मोतीलन की माल लटक रही त्रिवन हाल पर चले ॥ सुनेके कंगन हात आसल गुतराथ चला एक जाय चौक मे झूले ॥ मारे नयन तडाख आपके देख जमीनपर भुले ॥ चाल ॥ लेचलीपन घटपर त्रिजली पिंजरा आलख किनारेपर धरे ॥ छम छनन बाजे पैंजन पग मे लखा खबूतर झुरे ॥ चला जलभरनेकू नादर पठीया कुदकाद जलभरे ॥ किन्ने शहरका दिलदार मुशाफर यार प्यास लगी पाणी पीने आया ॥ १ ॥

जलभरके प्यारी उठे महीताप लुटी कहे मोहना लेऊं सीरदर घडा ॥ नयनसे नयन मिला के मिछे देख मुशाफर खडा ॥ चाप कयौ राती गुणपरी इपककी सुगी केंक तेरे सवाल का तीर जडा ॥ सलाम लेव छबिले गबरू ठयेरके चयाबुक भीडा ॥ चाल ॥ किन्नेक बक्षीके पुत तुमारी ज्वानी सलामत रहो ॥ कसमरि मे नखरा उदेपुर बस्ती महाल कहो ॥ यवकहे सखी मुख सो बात लाल तुम एक दीन मंदिर रहो ॥ मोहना की मिटी जुबान तनमकी जान सुन पंचीका जीनर भया ॥ २ ॥

मय कहूं तूं सकुन पछा नरही देमें छान देखने नीकला दखन वतन ॥ हुशारहा के खडे रहो प्यार सुन केल गुल रतन ॥ तुम ज्यात्र कहोजी प्रभुराज गुलछना वाज निमोना शहर हमारा वतन ॥ महल खडे है सव कचनके आव लग किये जतन ॥ चाल ॥ सब छोड दिया सनसार इपके वातर क्या कहूं बयान ॥ मथुरा विंद्रावन घाट व्हायके तेरे दुर्शनके शरान ॥ उजन एक बऱ्हाण-

पुर शहर पुछेमें था एक मकान ॥ क्या कहूं कुच कत्या न न जाय ॥ बदनार हा ये सुवे कलीना कबा वह था ॥ ३ ॥

चतुरसे चतुर मिला चांदसे खुला ॥ एक पर एक हो गये कीदा ॥ चला महेलमें पितम प्यारे मोहोवत का जुग बाधा ॥ मतवाल कुच दिलमे खोप बदनमे खीलाप तुमारेसे नाहीं जान जुदा ॥ इष्क करूंगी पोचा बंदे खाजे न वाजे खुदा ॥ चाल ॥ ले-गये मंदीरमो रफी खवारी सेज फुलो के घटा ॥ प्यार पोर गुजर गये रयन चथनसे आपकने रंग लुटा ॥ बाला राव्हुके ख्याल चम-कसे झुकते गाते मिठा ॥ भाऊ सगन गावत ख्याल बजे चौताल मिजालस रामानें खुष किया ॥ ४ ॥

तर कळीं किं जाईची

(राग भुपाळी)

चालः—ऊठ रंग लूट जाहली अम्न देहाची

होनाजी

उभी द्वारी मी वाट किती पाहूं ॥ पंचप्राण तुम्ही रत्न कोठें ठेऊं ॥ वरकांतीची प्रित नको दावूं ॥ इष्क करा पुरा जरा नको भिऊं ॥ ध्रृ ॥

मदनबाण तुम्ही मी कळी जाईची ॥ तुला पाहाता होती अम्न देहाची ॥ खुण मुद्रा ही बाळपणाची ॥ आशा तृप्त करा मज दीनाची ॥ बसा सेजारी आवडमनाची ॥ इष्क करा पुरा मी भुलली भिन्याची ॥ द्रीष्टी पाहता किती आलाप बला घेऊं ॥ मला सोडुनिया नका जाऊं ॥ १ ॥

पगी जात करून भाइ जवळ या हो ॥ मला घेउनिया पलंगी बसा हो ॥ वस्त्र आस्मानी झटपट आज त्या हो ॥ आप हास्ते हाती गेंद हाता लाहो ॥ करीन नखरा आज इष्क चेतला हो ॥ मज दुरबळास माल गवसला हो ॥ विषयबाण भेदला कोणास होऊं ॥ शरीर दान करिन कोठें तुला पाहूं ॥ २ ॥

सुभरा चांदण्यामध्यें वाट तुझी पाहाते ॥ बसुन झुरक्यांत मार्ग न्याहाळितें ॥ केव्हां याल लाल पेहेरावा मी करिते ॥ नग डागीनें चकचकाटणें कतें ॥ राव बनसीचे दरशन आधी घेते ॥ भाव गतींचा दाऊन पुढें येतें ॥ मिठी घालुनीया मुखचुंबन देऊं ॥ सोडा राग भाग नका दुर जाऊं ॥ ३ ॥

सखा चमकुन हाती धरीला पूतळीनें ॥ नेला मंदिरांत हर्ष युक्तीनें ॥ वसा शेजारीं जवळ मला घेणें ॥ आंगसंग घेईन कृपा द्रीष्टी पाहाणे ॥ लक्ष माझे मी थोरा घरचे केणें ॥ सगन भाऊचे गुण ऐकुन घेणें ॥ रामा दर्दीचे नवें छंद गाऊं ॥ गुरुनाथ सिद्ध प्रसंगांत ध्याऊं ॥ ४ ॥

उत्तरचा रहिवाशी

(राग संकीर्ण)

चाल--सख्या तुम्ही पुणें पाहिले श्रीमंताचे

—होनाजी

काशीचे राहाणार मुशाफर पंछी प्रवास गवरूं ॥ नाही पाहिले गुलछनाबाद पाहावे यास्तव झालें स्वारूं ॥ ध्रु० ॥

प्रातःकाळी प्रवास होणे ॥ आडीच प्रहर रात्र झाल्यावर एकांत ऐकतसि पट्टराणी ॥ स्वप्न दावील भगवंतानें ॥ मनांत होती कल्पना साडेसाहा सुभे दक्षिण एक वेळ पाहाणें ॥ कोमळ कांती राजस वदने ॥ करार झाला निश्चय जाता आम्हाला लागतील साहा महिनें ॥ संगें कांही नको दलभारू ॥ १ ॥

घोडा सांगा सुज्ञानी ॥ जिनावर भरगची कलावतूचे जडले हिरा मिन्याचे पाणी ॥ कलगी सूर्यपान मुलतानी ॥ गळयांत ताईत्या पेत्या आकबरी मोहरा पायी तोरड्या तुफानी ॥ आपण केला थाट पठानी ॥ तेव्हां अश्वावर स्वार झाली राव राजींद्र हिंदुस्थानी ॥ हातांत भाला पांच हातीं आरूं ॥ २ ॥

दर कूच चालले राजींद्र ॥ मार्गावरल्या नगरस्त्रिया टकमक पाहताच उगवला चंद्र ॥ कोण्या पट्टराणीचा भोगींद्र ॥ आमर पुरीचा राजा कोणी पाहिला दिसतो प्रत्यक्ष इंद्र ॥ मर्यादा आंगी क्षीर समुद्र ॥ एकमेकीला पुसती तारामतीचा होता असा हारिश्चंद्र ॥ भव्य स्वरूप धना कर तारू ॥ ३ ॥

इष्क बाज सावळी मूर्त ॥ उज्जनी बऱ्हानपुरची मजा पाहुनी आसे पैठणांत ॥ स्वामी पाहावा एकनाथ ॥ स्नान गंगेचे करून दर्शन घ्यावे ज्या घरीं पंढरीनाथ ॥ राहे ज्या देत कळावें घेत ॥ दुरून पाहिले गुळछनाबाद देहांत लागुनी गेली ज्योत ॥ भंवते बाग मध्यसी शेहरूं ॥ ॥ ४ ॥

खबर कळली नगर स्त्रीयासी ॥ बारवे तिरीं मुशाफर उतरला उत्तरचा रहीवाशी ॥ शेपभास आल्या पाह्याण्यासी ॥ सिरी घागर राण्याचा चंबू मोकळे हात सगुण गुणराशी ॥ प्रजन्यकाळीं चपळ आकाशीं ॥ फेंकसी नोक एकसारखी बरोबर नेत्राची बुंद-खाशी ॥ तयासी बोले मुशाफर चारू ॥ लावणी सगन भाऊची ॥ जड्डणी रसीक दुधारी गह्रे वारूं ॥ ५ ॥

जाळा वाचुन कड येईना

(राग संकीर्ण.)

चाल :—विषय नावरे मन बावरे होऊन खांब

होनाजी

माया नाही लोभ नाही वसी कां गे स्तरवती ॥ नाही लागत साजण हाती ॥ धृ० ॥

,मन इच्छेचे भोजन पात्री दीप तस्तामधी मालवे ॥ शरीर काळीज कालवे ॥ डावी पापणी लवतां राहिली उजवी बाही पापणी लवे ॥ कर्म घेते हेलावे ॥ थटकारुन किलबिलाट करतां तांवर भोवती तोलावें ॥ कसुन कटोरे खोलावे ॥ माझे काळे पोळे करतां सुंदर येती काकुळती ॥ १ ॥

निजणे बसणे आसुल तर आसो ॥ नसले तर नसो देवा रे ॥ पोटांत सुटले हे वारे ॥ बारेदरी केदार इच्छीले होईन एकदा बरभार ॥ जडो सरथासी वेव्हार ॥ पतीचे दिल चित्ती दिले सोडखत दुसरी पाहिली आरबार ॥ कापुन घेइन तलवार ॥ माझ्या प्रितीवरी बिजली पडली खाउनि निजते आकुती ॥ २ ॥

आस्त्रीचा तळतळाट कठिण स्त्रिहत्या वाईट मोठी ॥ कोण म्हणेल वार्ता खोटी ॥ धमकाउनि सांगा वायानो कैकाची गेली पागोटी ॥ तुमची होईल गुरगोटी ॥ हे वळकटल्या आंगाचे रांडरू जग म्हणवी बाबर होटी ॥ काय पडलीस काळी सट्टी ॥ निंद ही रांड सवत माझी तोंडांत पडो इच्या धुळमाती ॥ ३ ॥

जाळा वाचुन कड येईना मायावाचुन कोण रडत ॥ जखमी मानुस तरफडत आता अंत कां पाहाता माझा सांगा हितगुज आवडत ॥ उतरा नदी पाणी चढत ॥ करुना कर शब्द बोलून आले शयनी दुडदुडत ॥ हाती आले खाते बुडत ॥ सगनभाऊचे गुण पेकुनिया ॥ उड्या घालती आतीरती ॥ मुलखावर ज्याच्या किर्ती ॥ ४ ॥

———

विनंती अर्ज

(राग संकीर्ण)

चाल:—उद्या जातील स्वामी०......इ.

—होनाजी

चित्तापासुनि प्राण सख्याला आर्ज विनंती माझी ।। रसातळी बसविल आझुन कां पाट पुरविली माझी ॥ धृ० ॥ तुम्ही कुटुंब-वत्सल तुम्हासी प्रीत करू नये केली॥ कसें पुढें होईल कळना ठाई गोष्टहि गेली ।। रात्रंदिवस घोर पतीचा कधिं तरी जाईन मेली ।। माझ्यावरच्या वाट साखरा होईन ख्याली खुपाली ॥ वेल मांडवा-वर जाईचा जाई गुंतल वेली ॥ जाणून बुजून कळी तोडिता गळून भूमीवर पडली ॥ आकल गुंग कशास्तव जाहाली कां बोलाना दाजी ।। बरें दिसल तें करा ज्यामधीं पंढरीनाथ राजी ॥ चित्ता-पासुनि प्राण० ॥ १ ॥

कथा किर्तनी नित्य जाता सारसारल्या गोष्टी ॥ अर्थ करून सांगते उभयताची होते संतुष्टी ।। शब्द कसे मुक्ताफळ केवळ होती अमृतवृष्टी ।। मुळमाया सोडून बरळना दाविता कड आष्टी ।। ब्रह्मज्ञान कथुन कांही जोन पडेना दृष्टी ॥ नांव ठेवाया जागा नाही वेडी मी होते कष्टी ॥ कर्णे प्राप्त तुझा आम्हासी प्रित-राव एकोजी ।। घरकुटुब सांभाळून क्षणभर बसवेना बसले जी ।। २ ॥

वजनदार भार न सुद उत्तर केले धरून फुगाई ।। ज्वारि बाजरी रोगी गव्हाची जाहाली नाही सुगाई ।। गुजराथ किं हो हिंदुस्थाना-पासुनि आणली लुगाई ।अलंकारभूषणें दिल्यावर ठेवले नांव नगाई॥ जडाव नग तेजी म्हणतां पेसा कारते उगाइ ।। पाक स्नेहाचा पका आम्हावर नाहि घेतला करजी ॥ कसा देईल देणार आमुची प्रित आहे बिनव्याजी ॥ ३ ॥

देयाघेयाचा उदिम झाला लज्जा का वेव्हारी ॥ ते कांहीं घडले नाहीं बबरा केला मोठा भारी ॥ डोळ्यानें पाहिले पदर पसरून मागितली वारी ॥ नाहीं करूना आलि परंतु भाषण एक जिव्हारी॥ न्हाण आल्यास चवथे वर्ष नाहीं कर्ण कुवारी ॥ लेकुरवाळी दिले दाखले खोवले बोल जिव्हारी ॥ आंधळे मुके बहिरे त्याजमाधि संतध्वनीचा वाजी ॥ सगनभाऊ म्हणे नका करूं फळ नाहीं बिघडल मर्जी ॥ ४ ॥

मनांत हसले ग बाई हंसले

(राग संकीर्ण)

चालः—सुखांत निजले बाई ॥ निजले०

होनाजी

मनांत हांसले ग बाई हसले ॥ जाणूनबुजून फसले ॥ धृ० ॥

लुगडे निरीत फिटले ॥ भ्याले तोंडाला पाणी सुटले ॥ फल-खांबासी झटले ॥ मिठी उभयतांचे खटले ॥ सोने आगीत आटले ॥ काम शरीरी समधी मिटले ॥ दोही मांडिच्या मध्दें हसले ॥ १ ॥

इष्कयार मतवाले ॥ दरदी शांती सुख मन घाले ॥ जहरी विषाचे प्याले ॥ किति तरी सोसु जखमी झाले ॥ होती कित्यावर हल्ले ॥ खबुतर लोटन घेती पल्ले ॥ उरी गेंद रसरसले ॥ २ ॥

भर नवती छातीवर गोळा ॥ मद कांडे चरकी गाळा ॥ खेळीमेळी गंजिफा चाळा ॥ खूबसुरत चित्रशाळा ॥ पापणी लवती माझा डोळा ॥ रणामधें समशेर चमके चपळा ॥ रंगमहालामधे बसले ॥ ॥

प्रेमरसाची गोडी ॥ आकाशी आंबा पिकला पाडी ॥ द्रव्य नको रथ गाडा ॥ बागबगीच्यामाधि फुलझाडी ॥ रंगरस गाती धाडी ॥ नारळी फणसी ताडी माडी ॥ गुणी सगन भाऊचे मसले ॥ ४ ॥

— —

नावडतिची साखर आळणी

(राग विलावर)

चाल–आजन्मे सुख पावले शेवटी निमग्न० ।

होनाजी

कुठे करमेली रात्र सांग रे वात सारिते मुखाकडे ॥ कां निजलासी पाठमोरा हात येऊं द्या खव्याकडे ॥ धृ० ॥

निजल्या निजल्या काय मी बोलूं उठून बसते पाय ते ॥ तुम्ही स्वस्त घ्या झोंप रोप चापेचें कोमजल्या गाते ॥ उजवे अंग द्या सोडुन डाव्या आंगावरती घ्या कलते ॥ देठापुन काळीज लखलखते शरीर पोटऱ्या थरारती ॥ जगप्रसिद्ध हे वर्म जाणोन केलें कर्म कोण्या रिती ॥ मित्र बरोबर तुमच्या होता किं नवता सांगा प्राणपती ॥ नावडतीची साखर आळणी आसे काहो कुडे पावडे ॥ १ ॥

गुळ नाहीं गोड सीवाचा राघ तुम्ही निद्रिस्त कां जागे आसा ॥ नाही तरी निमित्त घेऊन झोंपेचे काय बोलंत मग पुसा ॥ प्रधान पुत्र यकुऊता एक त्याच्या सत्वगुण आसा ॥ चोरी केल्यावाचुन सजणा आरुण उदय होईल कसा ॥ तेव्हां पित्यानें मंत्र शिकविला किंचित वर्मी मिन जसा ॥ माणिक मोती सुवर्ण उचलुन दचकुन टाकी उसासा ॥ आखर शेवटी साळीच्या कोंड्याचे चोरिले गाठोडे ॥ २ ॥

तुरुतंदान महा पुण्य म्हणावें कैसा दाता धर्मकरी ॥ येजीचे उसने सवेच देणें आहे सवाई समशेरी ॥ धर्मराज महाराज सौमवौसीचे हस्तनापुरी चीखलाचा वारणा करून वाणे घेऊन गेली गांधारी ॥ कोंती माता म्हणे भीमासी जारे वापा इंद्रपुरी ॥ आईरावतासी आणि पछाडून परत वाण कौरवा घरी ॥ विभीच्यार कर्मास आसे दृष्टांत पापपुण्य कोणाकडे ॥ ३ ॥

गोडीनें गोड शब्द मन वानवले मनाचें साक्षीनें ॥ सखा सखी

पोटासि धरूनियां पदरीं घेतले पापपुण्यें ।। हें मंदिर द्या सोडून दुसरें मंदिर सुंदर सहस्त्रा गुणे ॥ सर्व सिद्ध साईत्य न्युनता नाहीं नानापरि सुमनें ।। तिन प्रहर विनोद गुजरले चौथे प्रहरी सिता-पीनें ।। कामचेतना शांत झाली उभयता राजस वदने ।। पाहिले नाहीं रविनें केले कविनें कसे काय हे कोडे ।। सगनभाऊ म्हणे होनाजी बाळा उत्तर द्यावे रोकडे ।। ४ ।।

कशि जाउ सखे यात्रेला

(राग भूपाळी)

चाल-आहो प्राणपती मी तुमची प्रियकर अबला.

होनाजी

मी सवासिनी कशी जाऊं सखे यात्रेला ॥ लुब्धले तुझ्या सुरतेला कसे करूं ॥ ध्रु० ॥

तुझ्या आधी जाईन पंढरीला चुरसा चुरसी ॥ आंगणांत झाले दुरसी कसे करूं ॥ लोका ज्या पाहुन स्त्रीया तिला फुरफुरसी ॥ मनच्या मनांत चुरमुरसी झुरझुरूं ॥ बोलण्यामध आटापेनास बोलुन उरसी ॥ हा मिथ्या वाद तूं करसी फिरफिरूं ॥ चाल ॥ ह्या आहेत चाली तुमच्या ठाउक पहिल्या स्वामीराया ॥ जा पंढरीस ह्या गोष्टी सोडून दुरल्या स्वामीराया ॥ आम्ही स्त्रीया जात छळणुक करिते मैतला ॥ १ ॥

जे होयाचे ते होऊ दोघे जाऊ ॥ अंतरले बापभाऊ तुजवीन ॥ दोघांचे दोन घोडे सजउन घेऊ ॥ पंढरपुर विठल पाहूं विनऊन ॥ तु कळलीस बे वचनी माया लाऊं ॥ तुझी क्रिया नाही शुद्ध राहूं म्हणऊन ॥ चाल ॥ इमान देऊन वचनात गोविले मजला ॥ राजस वदने ॥ तुझ्यापायी म्या संसार आवघा तुजला ॥ राजस वदने ॥ कोण घटका लागली म्हणुन जिव रिझला ॥ राजस वदने ॥ एक दिवस नाहि टिकणार तुझ्या खात्रीला ॥ २ ॥

सखीं सांगे सख्याप्रति आजवून मर्जी ॥ मी नव्हे मतलब गर्जी जावलगी ॥ या शहर पुण्याच्या स्त्रिया गोड वर वर जी ॥ हात फिरविल तोंडावर जी पुढें बगा ॥ हा भरमाचा भोपळा आहे आजवर जी ॥ न कळे फुटेल हा गरजी पुढें दगा ॥ चाल ॥ या काळीं प्रीत चालवणें तुजला आमची प्रियकर राघु ॥ पुढें बग न कोणी मिळेल तुला फुकाची ॥ प्रियकर राघु ॥ राहिली क्रिया

फेरफार गोष्ट लाखाची ॥ प्रियकर राघु ॥ या कर्मे लागेल बट्टा कुळगोत्रला ॥ ३ ॥

रतु चौथा दिवस प्रातःकाळीं न्हाऊं ॥ खुषबोई अत्तर लावु राजसा ॥ अनुभवे एकविचारे उभयता येऊं ॥ दरकुच पोह्चले जाऊ सा दिवसा ॥ केले चंद्रभागेचे स्नान क्रिया घेऊं ॥ तुळसी पत्र वेल वाह्रू विठ्ठला ॥ रावळांत जाऊन अर्ज विनंती केली ॥ प्रियकर राघु ॥ कवी सिद्धनाथ म्हणे आशा पुर्ण झाली ॥ प्रिय-कर राघु ॥ गुणी सगनभाऊचे कवन चंद्री नेत्रेला ॥ म्हणे बिबन या यात्रेला ॥ जिवलगा ॥ मि शीवनासी कशी जाऊ सखे यात्रेला ॥ ४ ॥

———

तुझ्या आंगीं इष्काच्या कळा

(राग लीलांबरी.)

चाल—बहुता दिवसा मज दुबळीवर पायधूळ

होनाजी.

प्रांत पुणेकडे पठारचे राहणार पंढरीस जाऊ ॥ जिवाला घोर सखे नको लावू ॥ धृ० ॥ तुजवर आमची प्रित कसी तुज ठावे आहे कीं नाहीं ॥ जिवाला शोध करून पाही ॥ आशा मोडून कधीं तुझी आम्ही परग्रही गेलो नाहीं ॥ उभयताचे मन देते ग्वाही ॥ चवथा दिवस सरला पांचवे दिवसी कळले कांहीं ॥ पतिसंगे रम जा येक ठायीं ॥ चाल ॥ मनांत शोधुन पाहावे ॥ उतरलो तुका सखे सद्भावे ॥ पुढे गुण काय म्हणुन विसरावे ॥ आणखी भेटु नेत्र घेती लाहु ॥ १ ॥

डोळयास आल पाणी ऐकता चपळा आकांत करी ॥ जिवाला का श्रम देता भारी ॥ चैत्रशुद्ध शुभवेळा त्रयोदशी दिन रवीवारी ॥ भाषण केले तिसरे प्रहरी ॥ मला बरोबर न्यावें निश्चय ठरला कारभारी ॥ हर्षयुक्त पाहावी पंढरी ॥ चाल ॥ मनचे मनांत ठेवा ॥ पुरविली आस्ता नाहि देवा ॥ भरवसा देऊनी जाता गावा॥ करुणाकर मी गरीब माऊं ॥ २ ॥

ठाव घेतला नाही ठाव लागेना आस्तेविण ॥ जिव मिळल्यावर माहित खुण ॥ निमेशिमे गुग ठसते त्यांत सासुबाईचे चोरीन ॥ सवड पाहुन होते बोलणे करी करवाला पाहु सखे इच्छीले चित्तापुन ॥ हासु लागतिल सकळ जन ॥ ॥ मला घालतील डोई ॥ मग आठवावे कृष्णाबाई ॥ भ्रम फुटल्यावर होईल काऊ काऊ ॥ ३ ॥

मनोमन साक्ष आहे तुझ्या आंगी इष्काच्या कळा ॥ भेदल्या नाही सखे वेल्हाळा ॥ आपली कुडी सजनाचा आतमा एक दिसे

कनवाळा ॥ तेव्हा पचवील विषाचा गोळा ॥ आकाश जरी कड-कडले डंष तक्षके तोडला डोळा ॥ पार पाडील हरी सावळा ॥ चाल ॥ सूचना मात्र ग्रहसम ॥ केली नाही पुरविली आस्ता ॥ चातुरमास कर्मिले गुदस्ता ॥ तेही कळले प्राण घुलाऊं ॥ सगन-भाऊ म्हणे कार्तिक मासी जे घडेल ते पाहुं ॥ एक वेळ पंढरा दाऊं ॥ ४ ॥

नवी होती कां जुनी होती ?

(राग सर्कीर्ण.)

चाल—जाइजुइच्या फुला राजसा तुला

होनाजी

कसुन मारिला बाण भेदला जाण या जिव्हारी ॥ मी कमान मुळतानी बान हा कळला वेव्हारी ॥ ध्रु० ॥ पडत झडत आज आला कोणीकुन उतरला चेहरा ॥ चोरटी पाउलें वोळखली वराचतिचोरा ॥ बारा द्वारा फिरून आला की येवीवर फेरा ॥ लटपटींत पगडीचा पेच घामेजला घे वारा ॥ चौकड्याचे मोती विस्कळाति सईलावल्या तारा ॥ भीगबाळीचा लोलक ढळला तुझीया सुकुमारा ॥ नवीच होती का जुनीच होती तुमची कूवारी ॥ १ ॥

काळ्या सावळ्या गोऱ्या भुरक्या लहान खुज्या ठुंगण्या ॥ झडा पडून घेरताल सख्या कोवळ्या बारिक चिरूण्या ॥ एकीमेकीला वर्म समजला लावतील फुणग्या ॥ आहे स्वरूपाची हाण बसावे तशा गाळीत थीणग्या ॥ भरपुर भरल्या भरून उरल्या दाण्याच्या कणग्या ॥ हा राडा घरवाल्या जैशा शेतावर बणग्या ॥ लोणकोंड शुद्ध न हीं कडूपणाची सवारी ॥ २ ॥

हिरवी पिवळी लाल काजळी कोरी ताजी घडी ॥ नग्न करून नेशिवता आनंद घालितात फुगडी ॥ हर्षानें वोळविता देउन द्रव्याची गठडी ॥ मला बातमी कळली तुमची प्राण जीवाचा गडी ॥ दो घटकेचे सुख शेवटी मी पडले उघडी ॥ प्रीत घरोघर नाहिं लुटून खातील सीरची पगडी ॥ लुटून फस्त करतील नेतील पलंगाच्या नवारी ॥ ३ ॥

मर्जी रखून बरीच वोलतीस घेतलीस झडती ॥ इष्काची समशेर असली पेशवे लढती ॥ पंचप्राण अर्पिले आमुचे कव्हा दोष

हरती ॥ तुझ्या मनामधें सवाई दौलत जास्त असो वदती ॥ ईष्कामधिं तूं धुंदफुंद आरक्त नेत्र चढती ॥ मग मस्तक ठणकत समजल्यावर निचीत पडली ॥ कवळी सेंग चवळीची कोण सेविता गवारी ॥ सगनभाऊ म्हणे समजल तर दूर राखा वेव्हारी ॥ वसुन मारला बाण भेदल जिव्हारी ॥ ४ ॥

ये मन मोहना

(राग बिभास.)

चाल — मम प्रिय दारा का जासी परके द्वारा.

होनाजी.

भोग्या भवरा का करितो आमुचा मारा रे ॥ धृ० ॥ ये मन मोहना पाहिलास पुरता चवनारे ॥ एक जीवना याणें खोडिलास हिरवा दवनारे ॥ भरली पवना कसी उतरूं राजीवनयनारे ॥ १ ॥

अरे महाशंखा मारिलास विषयपंखा ॥ काढलीस आग का लई जालीस सुक्ष्म आलंकारे ॥ वाजवूं डंका आज होईना लढाई झुणकारे ॥ धर्मशिळेवर पाय ठेवीता दाहा शरीरा का करितो ॥२॥

स्वप्नी वचका परक्याचा वसतो दचका रे ॥ कंवर लचका करिन करी कान्हा डुचकारे ॥ घेऊं गालगुचका उपटिन शेंडीचा चुचका रे ॥ हाती घ्या दर्पण का जाहलास करडे भवगारे ॥ का करितो ॥ ३ ॥

नकली वकलाभोंवताली करितो नकला रे ॥ अंबा पिकला आंत रेषाचा खुण भकला रे ॥ दुर्गुण शिकला गुणी सज्जन पाहुन झुकला रे ॥ सगन भाऊचे गुण भरपुर सीवरा भीवरा रे ॥ ४ ॥

माझी ओटी भराग

(राग बिभास)

चाल डाग लाव नका जाता माझी सोय करा.

होनाजी

पत्र लिहू नका जाते का जाते सये वाट करा रे ॥ येथुन त्वरें माहेरासी हेची मागणे तुम्हासी माझी ओटी भरा गे ॥ ध्रु० ॥

फळशोभन केल्यास झाले महीने साहा गे ॥ आसे आनंदांत स्वामी माझे दिवस दाहा गे ॥ पुढे जायाचे ठरले बसुन नवती पाहा गे ॥ असी बोलली सख्यास राहू गृहीच राहा गे ॥ चाल ॥ कारे धरियली उदासी फोडुन टाकीन मस्तकासी ॥ नाही ठरत जरा रे ॥ १ ॥

मला विसरी पाडून घात केला कसा गे ॥ तुम्ही जातीवंताच्या स्त्रीया खाली बसा गे ॥ झाला वर्तमान स्वच्छपणें निवळ पुसा गे। हारणी चुकली कळपांत धुंडित दाही दिशा गे ॥ चाल ॥ राघोविण सखियासी अन्नपाणी गोड जहाले लागत नाही जरा गे ॥२॥

या मागें पत्र लिहील होते काय त्यासी गे ॥ एक मास दिवस गति राज गृही नाही आले रे ॥ बरें दिसत नाही खरेच आतां मरण आले रे ॥ प्राण वाचवा असी मुक्त बहुत बरी रे ॥ चाल ॥ प्रश्न पुसा ब्राह्मणासी द्रव्य देऊनी विपशी उठा त्वरें जलदी करा रे ॥ ३ ॥

विप्र बोले जा शरण तु अंजनीसूता रे ॥ राम करिल तुझी शांती नकां करूं शोक वृथा रे ॥ चार योजन पतीजवळ आले हर्ष चित्ता रे ॥ आज सोन्याचा दिवस चढल रत्न हाता रे ॥ चाल । सगनभाऊच्या कवनासी सगर चाहाती राजबनसी रसीक गोड सीरा रे ॥ ४ ॥

सुख आठवीन पतिचें

(राग कलंगडा)

चाल — नुतन बाहार नवतीचा जानो शरिर रवी.

होनाजी

माहालातुनि मि बाहेर आले चैन पडेना आंगणी ॥ ध्रु० ॥

काय आवस्था जाली माझे शरिर हे खवखवते ॥ यास्तव बाहेर आले सख्यानों चरित्र एका सवते ॥ सुखदुःख चोरित नाही फळापुष्पावाणी पुढे ठेवीते ॥ उभ्या कशाला राहाता बसावे स्वस्तपणे चौमोने ॥ कवळी ग माझी ज्वानी रुताला करकरा लवते ॥ हें लवणी स्थीर करिल कोण सांग स्यांगा मजनी गोवीते ॥ जसे दंत सळसळते गुदगुल्या करते जोबन दोन्ही ॥ १ ॥

कामचेतना जाहाली शरीरी विशेष आग्न होती ॥ कवरेत प्रिया निन्या भिजल्या चोळी भिजली छाती ॥ सपनांत गजराज टोचिती झाले जखमी होती ॥ त्या जखमेचा गुलान नाही जुरून चालला हत्ती ॥ मि बाहेर पडल्यावर भोवती लोक तमाशा पाहाती ॥ तसेंच कळ सोशीते परंतु आम्ही अशरूंच्या गरती ॥ चांगले दिवस येतील केव्हां येऊन सांगा कानी ॥ २ ॥

रंग माहालातील पलंग बिछोने गाद्यागिरद्या ॥ खाशा वेन्याचाणी पाठि लागते आणखी उषा उसोशा ॥ नग डागीने जडीत जोहार कोंदन केल्या खाशा ॥ आधिक दिसते तेज नाही येणे महाल आरशा ॥ विठ्ठल माझा तोही कोपला खचित जाली निराशा ॥ काय केली तुझी चोरी पदरी घाला जगन्निवासा ॥ आस करूं कोणा तुजवीण सांभाळीना कोणी ॥ ३ ॥

मान्य करिना आज विठ्ठल फारच उदास जाहाली ॥ जाते ग बायानों फिरत पंढरीच्या भोवताली ॥ संताचे पदिं मस्तक ठेउन चित्तवृत्ती मन घाली ॥ च्यार दिवस सुख आठविन पतीचे भजन

करिन सुरताली ।। नको घाबरी होऊं एकांतीं जासुदजोडी आली ॥ खुशाल जाहाली अंतःकर्णी भेटला तिचा वाल्ही ॥ सगनभाऊ गुण गाती चाहाती ॥ गुणिजन गुण पाहुनी नवी। चाल रंग बहार रसीली तन्हतऱ्हेच्या वानी ॥ माझे मन भासतें पतीविण झोंप लागेना नयनीं ॥ ४ ॥

———

किने घुंगर बजाया

(राग कल्याणी)

चाल--किने मुरली बजाई गरर--

होनाजी

किने घुंगुर बजाया छननन छननन आवाज आया ॥ ध्रु ॥

आजी जाती आपने पिहूं कूं मिलने ज्याती ॥ आज ज्याती आशक मतवाला जीका साती ॥ चांदणी रात नहि सरमाती ॥ बीदीसीस फळ चमक बत लाती ॥ बाके वाळ पुरावे मोती ॥ भांग जमाच्या ॥ १ ॥

विष के मारे लुटपुट प्यारे ॥ ज्या कें पिहु कें आंगनमें भाले ॥ ईशारत करके लाल पुकारे ॥ थाप दरवाजा उपर मारी ॥ मजकूं घर खावंदकी मोरी ॥ उठोजी मिया ॥ २ ॥

मोहन का सुनले मिठा आवाजा भारी आवाजा ॥ कुचलेकर खोल दरवाजा ॥ पितमकूं देख तर कलीजा ॥ हिंदुपद दखन का राजा ॥ आर्जी सुनतेव आजी महाराजा ॥ दर्शन बताया ॥ ३ ॥

सामने होवे अकबर काई ॥ छाती उमर गेंद भरकाई ॥ मिलाफ होके चिराक सरकाई ॥ करकर चुरिया जद्दत्तर काई ॥ सगनभाऊ कहे हुई भरपाई ॥ जुटी माया ॥ ४ ॥

सगनभाऊचे पोवाडे

पानपतचा पोवाडा

चाल—तुझी काळजी मला राजसा जागुर पिटवा द्युन ॥

सगन

भाऊ नाना तलवार धरून गेले गिलिच्यावर चढाई करून ॥ध्रु०॥
सवाई बाजीराव पेशवे पुण्यवान प्रधान नाना भाऊ गादीवर शूर जन्मले जसे अर्जुन ॥ शहर पुणें वसविलें मोहरा पुतळ्याला नाहीं कांहीं उणें । चमके नंगी तलवार सैन्य हें सारें लष्कर पाहून ॥ गर्व कोंदला फार जसा लंकापति रावण । होणासारखें प्राक्तनीं कैसें लिहीलें ब्रह्मयानें ॥ (चाल) ॥ बोलवून अवघे वजीर । समजवून या सभा सर्दार ॥ मग कसा केला विचार । पत्रें लिहिली एकच तार ॥ अष्टप्रधान मानकरी सार । जरी पटका ऐशीं हजार ॥ आले मल्हारराव होळकर । फौजेमधें कुलअख्त्यार ॥ पलटणी उभ्या तयार । शिंदशाई तोफेचा बहार ॥ बारा हजार बाणांची कतार । चाळीस हजार भोंसले नागपुरकर ॥ विस हजार आरबसुमार । तीस हजार हपशी बरोबर ॥ अठरापगड लोक सार । आपल्याला मिळलीवर ॥ चाल ॥ चाळीस हजार पठाण नित्य तेग्रे चमकती । अर्बुज जात ही खडी फिरे भोंवती ॥ सिख जाट रोहिला नाहीं त्याला गणती । घोरपडे नाईक निंबाळकर नौबद वाजती ॥ घाटगे मोहिते माने पाटणकर झुकती । ढालेशी ढाल भिडे जरिपटक्याचा हत्ती ॥ चाळीस हजार सडक करनाटक चमकती । हे मानकरी भाऊचे ऐसे दुनया बोलती ॥ एक एका बरोबर पैसे पतके किती । बारा भाई जमले नाहीं त्यांची गणती ॥ सांडणी स्वाराची डांक फिरे भोंवती । अशी जमाबंदी करून ॥ भाऊ नाना०...॥ १ ॥

शाण्णवकुळींचे भूपाळ सारे मानकरी बरोबर। धायगुंडे पायगुंडे मोरे शडगे पांढरे महशूर ॥ खल्लाटे लोखंडे भिसे वाघमोडे आणिक हटकर। शेळके वोळके काळे खत्रल खराडे नाहीं त्यांला सुमार ॥ शिरके महाडिक मिसाळ पिसाळ वाग्रे वरगे आहेत बरोबर। जाधव धुळवपोळ चवाण डफळे भोंसले गुजर रणशूर ॥ लिगडे कदम फडतारे घाडगे यादव थोरात भापकर। आंगळे निंगले सेवाळे शितोळे रणदिवे वावळे खळदकर ॥ गाढवे रसाळे जगताप जगदाळे काकडे काटकर। हे सारे सुभे भाऊचे उभे आंपल्याला बाजूवर ॥ चाल ॥ चाळीस हजार करवल जमले। सोडिले शिरावर समले ॥ रास्ते पटवर्धन गमले। ढमढेरे नळकर तुमले ॥ आले पंत जागा त्यानीं आंवलीं। नाना फौज पाहतानां चकले ॥ दलबादल डेरे दिले। नगारखाने अडुं लागले ॥ गोरावांत्यामधि वायले। फकड ते सोटेवाले ॥ मग लमाण किर्तेक आले। बावन पागा फारच झाले ॥ चाल ॥ कोतवालघोड सर्जावले श्याम कर्ण। भरगची हत्तीवर झुला माली हौसेनें ॥ हौदे अंबारी आयन्याचें तारांगणें। आग्राडिला चाललीं लगी भडक निशाणें ॥ सुतनाळी जंबुरे उंटावर रोखुन। खंडा पट्टा गुर्ज तिरकमठा कमान लावून ॥ ढाल फिरंग नवाजखाणी निशाण गगन लष्करी खूण। पिस्तुल बंदुक चकमक चमके संगीन ॥ कडाबीन बकमार याची खूण। राहिले एकदील खुण करून ॥ चाल फौज काय पाहतां दुरून। भाऊ नाना० ॥ २ ॥

आंगळे इंगळे शेराळे शिताळे रणदिवे वाखाळे खळदकर। गाढवे रसाळे सोनवणे जगताप जगदाळे काकडे काटकर। बोबडे दुबल मोहिते सिंगाडे सांवत खिरसागर। गोडसे निकम दुधे फाळके धुमाळ गर्जेर वालकर तारदळकर ॥ ॥ (चाल) कितुरकर देसाई हातीं भाले। हैदराबादकर मोंगल आले ॥ मंत्री चिटणीस नरगंदवाले कोकटकर महाराज खटाववाले ॥ कुडुकवाल्यांनीं खजिने पाठविले। गोंवेकर फरास पुढें गेले ॥ (चाल) जमराडे

सरदार झांबरे शूर अतिरथी । लई धनगर शाण्णव कुळींचे मराठे होती ॥ हत्यार जमई जमदाड माडु घेऊन हाती। बिचवा ह्या वांगी गुरगुज सांग सोटा बरची फेंकती ॥ सुरसेप दारूचे केप धुंद लढयेती । फसत बालमपेंच खुबचार मार लई होती । देणें महा राजांचे परिपूर्ण ॥ भाऊ नाना० ॥ ३ ॥

नाना भाऊनीं विचार केला फौजा पहाव्या म्हणून । स्वारी निघाली बाहेर पर्वतीच्या दर्शनाकारणें ॥ डंके झाले चहूंकडून घोड्यावर ठेविले जीन । भले भले सरदार चालती, आपआपल्या मिसलीनें ॥ पेंढार पुढें मागें तोफा चालल्या दारूगोळा बार भरून ॥ हत्तीवर सूत्रनाळ उंटावर बाण भरून ॥ बारा हजार उंटावर बाणांच्या कैच्या मागें चाले दवा धरून ॥ करावीन बकमार आरब सिंध रोहिले गोलचे गोल भरून ॥ करवळवाले एकांडे पन्नास हजार रहदारी करून ॥ बासडीवाले धनगर निवडक बाजूवर ठरून (॥ चाल) ॥ पुढें होळकर चालला । शिंदेशाही नाहीं गणतीला ॥ साडेसातशे कोतवाल सजविला । त्याला भरगच्ची झुला ॥ सहा हजार तोफा बार भरला । पायदळ निशाण कडक पुढें उडाला ॥ चार हजार सोटेवाला । सात हजार बल्लमवाला । गोलचा गोल नाईक आला । मागें फौज करनाटकवाला । बाराभाईचा घोडा मग भरला । बावन पागा बारगीर जमला ॥ माय मोर्तब आले गणतीला । साठ मानकरी मोरचलवाला ॥ (चाल)॥ स्वारीचा थाट एकचित्तें झाला बरा । होणार टळेना ब्रह्मयाच्या अक्षरां ॥ रंगाविले हत्ती पाखरा भरजरी जरा । अंबारी साडेसातशें मोती झालरा ॥ नाना भाऊनी करून पोषाग चंदेरी तऱ्हा । गळे कंठी पाच शिरपेंच मोत्यांचा तुरा ॥ कपाळीं केशर टिळा चंद्र दुसरा । हौद्यांत बसून शाहींचा घेत मुजरा ॥ (चाल) ॥ तीस हजार अबदागिरी बरोबर चाले ढिगारा । संगे झडती चौघडे शिंगें तुतारा ॥ पर्वतीचें दर्शन घेऊन येत माघारा । फौजेकडे पाहतो भाऊ फिरून माघारा ॥ नऊ लाख सैन्य एकदिल घोडा सारा । शहर पुण्यास मुजरा करून । भाऊ नाना० ॥ ४ ॥

बाण बालम जिरिटोप बकतारे चाळीस हजार गणतीला। जामदारखाने फोडून पैसा साऱ्या सेनेशी वाटिला। कडीतोडे पोषाग कंठ्या दिल्या झाडून फौजेला। शांत केली चित्तवृत्ती मग मनसुबा काढिला॥हत्ती लढविले गिलचे पेशवे यश आले शत्रूला॥ राघोबादादा म्हणे भाऊशी प्रश्न पाहूं चांगला॥ नाहीं ऐकलें पुढें होणार न टळे कोणाला। दख्खनची सौभाग्य गळसरी तुटली त्या समयाला॥ समस्तांनीं अर्जाविले भाऊ ऐकेना सर्व मंडळीला। चाल केली गिलच्यावर डंके वाजवीत चालला॥ (चाल)॥ धरिली दिल्लीची वाट। सातपुड्याची झाडी दाट। अजिंठ्याचा उतरला घाट। बंडावे मोडले वाट। नऊशें कोस मारवाड नीट। त्यानें जाऊन घेतली भेट। दिल्ली जमाबंदी चट। बादशहानें आणविला जाट। लखनौरचे नबाब जबघाट। दीड-लाख फौजेचा थाट। बादशहानें आणविला जाट। सेना जमली आटोकाट॥ (चाल)॥ धारचे पवार जयपूर उदे-पुर वाला। रातोरात पोंचली डांक सरंजामाला॥ नानाभाऊनीं जाऊन यमुनेवर डेरा दिला। भिडाविले मोर्चे लढती किल्ल्याला किल्लेदार बडा रणशूर मार लाविला। बारा हजार तोफा सरबत्ती दिली तोफेला। मोर्चे गढती फौज लढती केली हला। घेतला किल्ला जबरदस्त बादशहा केला। भाऊची खराबी गणीत नाही जखमेला। भाऊ दिलगिर फार दिला हुकूम तोफेला॥ दिल्लींत माईना मुडदा गंज पडला। धिटाई करून हल्ला चढविला॥ दिल्ली शहर घेतलें सर करून॥ भाऊ नाना०॥ ५॥

आटोकाट जमले पठाण कुंजपुऱ्यास साठ हजार। दुहेरी तोफा लाविल्या पुढें कोसाचा मार॥ कुंजपुरा येईना हातीं भाऊ जाहले मनीं दिलगिर। बोलावुन पेंढारी मग त्यांनीं काढला विचार॥ दिल्ली सोडावी डावी उदेपूर वेढावें चहुफेर। होळकराशीं केला हुकूम बाण मग सोडी नाकपूरकर। आतां फराशीस पुढें गल बारनाळा भरगोळ्यांचा मार। पेंढाऱ्यांनीं वेढ

उठविला तोफखान्यासमोर ॥ चाल ॥ जागोजाग छबिने भाऊचे। राऊन पायदळाचे ॥ तट पाडिले किल्ल्याचे। फार सैन्य पडले भाऊचें ॥ चढलें निशाण शिंद्यांचें। पाट वाहती बहु रक्ताचे ॥ एक लाख मनुष्य दिल्लिचे घालाळ पडले जखमाचे ॥ बारा हजार पेंढार भाल्याचे। लूट मुभा दिल्लीची ॥ चाल ॥ फोडिले तक्त दिल्लीचें खजिना काढिला। कुमकेस घेतली फौज कुच मग केला॥ आले नाना भाऊ धावत हिंदुस्थानाला। लखनौरचा नवाब रातो-रात पळून गेला ॥ लुटले शहर सारें आग्र्यावर ढाला दिल्या। राजा रणजीत जाट लाहोरवाला ॥ चवथाई दिली भरतपुरवाला मिळाला। लिहून धाडिलें पत्र रूमशामाला ॥ चवदाशे कोस घोडा अटकेच पाणी पाजला। रातोरात डाक गेली गिलचाला ॥ आले वकील सलाम करून। भाऊ नाना० ॥ ८ ॥

वकील उभे हात जोडून बोलती नाना भाऊकारण। लेव धाडली तुम्हा खर्च झाला पैसा देईन ॥ पुण्याप्रती राज्य करावें दिल्ली अटकेपासून। काय आला भाऊशी नऊ कोट रुपये द्यावे धाडून ॥ चवदाशे कोस आलों पुढे चवदाशे कोस जाईन। इस्तं-बूळ घा किल्ला मुलूख रूमशामचा पाहिन ॥ दोन्ही हात बांधून शरण यावे तेव्हा परतून जाईन। गिलचा बोले कोणी आशा ठेविली आलें मरण ॥ फेर पत्र पाठविल दांती धरून यावें तृण ॥चाल॥ पत्र वाची त्या वेळेशी। कळविलें अवघ्या फौजेशी ॥ भाऊ बोले तेव्हां नानाशीं। तीस हजार फौज द्या माशी ॥ गोविंदराव बुंदेले बनशी। दोन पतके बरोबर खासे ॥ केला रवाना त्या दिवशी। दाणा वैरण आणावयाशी ॥ ढाला दिल्या आग्र्यावर त्या दिवशी। झाला हुकूम खजिना आणावयाशी ॥ खजिने भरले छकड्याशीं। रातोरात डाक गिलचाशी ॥ आली चालून मुक्का-माशी। दहा हजार फौजेशी ॥ शिरें पाठविलीं भाऊशी। भाऊ म्हणे कोणे एकाशी। नसे नऊ लाख माझे पाशा ॥ चाल ॥ गिल-चाची फौज आली चालून भाऊवर। भाऊ हटेना लढणार तोही

रणशूर ॥ झाला हातघाई दिवस पहिला सोमवार । आरबांनीं केली गर्दी गोळी अपार ॥ गिलच्याचे पडले मुडदे पळतां वेजार । धाडिले पत्र रुमाला गलीम शिरजोर ॥ बडा खंदा ब्राह्मण नऊ लक्ष फौज रणशूर । पानपतावर छावण्या खंदकाबाहेर । आम्ही तगी ना येऊं हाती घेतलें शिर । धाडा सडी फौज खाशी करून तय्यार ॥ चार दस्ते घोडा पाठवा एक दिलसार । धाडा खर्ची खजिना भरून ॥ भाऊ नाना० ॥ ७ ॥

बादशहानें पत्र वाचता झाले मनिं दिलगीर । आऊक्ष दोरी तुटली आम्हावर कोपला ईश्वर ॥ इस्तंबुल मागता किल्ला चवथाई द्यावी कोटवर । मरून मरें होऊ परंतु ना जाऊं त्याचे हार ॥ सांडणीस्वार फेंकिला कंधार पंजाब पंचीन बहाद्दर । वजीर बोलावुन विडे दिलें गिलच्यांस केली वस्त्रे ॥ फत्ते करा तलवार बक्षिसा देईन मुलुख महामूरागार्दीचें नांव राखा सध्यां देईन पैसा मुबलक फार ॥ चाल ॥ घोडा चार दस्ते बोलाविला । दिला पोषाग पिवळा शेला ॥ दुराण्या राऊत बोलाविला । बादशहानें शिरी हात ठेविला ॥ भले भले शिपाई अघाडिला । शहराबाहेर डेरा दिला ॥ सहा हजार तोफ बार भरला । पुढें चालतां कडक उसळला ॥ हिरवें निशाण हिरव्या ढाला । फौजेचा ढग जसा वळला ॥ त्या दिवशीं मुक्काम केला । बोलविले अस्तरीला ॥ आम्ही जातो रणघरला । आतां आले रांडपण तुजला ॥ चाल ॥ तोडून गरसळी फोडून हातची कांकणें । झाली निरवानिरवी शिरी बाशिंग बांधुन ॥ फौजेचे विडे उचलीले यश घेऊन । चार दस्त पडतील त्या दिवशीं रुम सोडीन ॥ बादशहास बोलती कधीं ना येऊ परतुन । शंभर कोट रुपये खर्ची देईन धाडून ॥ अथवा जाईन मरून ॥ भाऊ नाना० ॥ ८ ॥

अकराजणांची कुंपणि अकराशेचें एक पलटण ॥ अकरा पलटणाच्या एक कंपू अकरा कंपूचे एक दस्तन ॥ अशी दोन दस्त ठेविली रुमाच्या गादीला राखण । चारदस्त सरंजाम नदी समजी

आले उतरून ॥ पिवळे करून पोषाक नवरे तळ हातांत शिर घेऊन । धाडिले वकील गिलच्यानीं मसुदे बोलाया कारणें ॥ नाहीं ठरले बोलणें भाऊसाहेबाशीं गर्व दारुण । वकील आले माघारे वृत्तांत कळविला जाऊन ॥ चाल ॥ गिलच्यानी कावा केला । तीन कोस सोडून भाऊला ॥ भंवता वेढा घातला । रस्ता चालूं देइना झाला ॥ वाणी उदमी बंद केला । गोळी माळी तो राहिला ॥ तेली तांबोळी हलवायाला । कोणी जाऊं देइना त्याला ॥ असा तीन महीने दम धरिला । पुढें धारण आली फोजेला ॥ अदपाव दाणे रुपयाला खरा खोटा घ्या दाखला ॥ तेल तूप मीठ मिरचीचा तोटा पडला । नीर देही अंतकाळ झाला ॥ चाल ॥ नाना भाऊ बसून डेऱ्यात करती विचार । अन्न दृष्टी पडना झाले खोंबरें ॥ पाण्याची किमत नऊ रुपयास झाले शेर । निमें अन्न निमी शाडू भक्षिती लोक सारे ॥ पोटाचे महद्दुःख सोसेना तिळभर । पोटाविण आ-ढून काचा वांधी कंबर ॥ म्हणे भांग तमाखु अफीम राहिली दूर । भाऊशी बोलती मिळुन अवघे लष्कर ॥ नेऊन घाला गिलच्यांवर झालो निष्ठुर । हत्ती घोडे मरती ढाणावर ॥ कां घेतां रांडपण घरी बसून । भाऊ नाना० ॥ ९ ॥

गिलच्यांनी हुकमत करून भाऊ वेढिला बहुत युक्तिनें । जठराग्नि चेतला खवळला व्याघ्र पंचानन ॥ झांगड नौबत वाजती दणादण भेरे वाजे संगीन । डंके झाले पताकाच्या घोड्या-वरतीं ठेविलें जीन ॥ फौजा झाल्या तयार निष्ठुर कर बळाच्या मैदाना । चोर डाक एक ही होती गिलच्यांची नाही कळलें संधान । गिलचा झाला घाबरा आणि वेढा उठविला जलदिनें ॥ दोन्ही दळें झालीं तयार त्यावेळे करतां नारायण ॥ आदितवारीं लढाई नेमली दस्ते आले जलदिनें । भाऊस बातमी कळली जरिपटका गेला चालून ॥ (चाल) ॥ गिलच्यांनीं रणवाद्य पूजीला । भाऊंशीं वर्तमान कळला । काय पहातां गलीम सांपडला । एकदांच हरहर केला ॥ रोहिले आघाडी जे जाला कडाविन सुचनाला ॥ ऐशी

हजार होळकर भाला । शिंद्यांनी मार खूप दिला ॥ बाण सुटती-तीरकमानीला । अरब हपशी तो रोहिला ॥ गोसावी धुंदकत चालला ॥ करवलानें घोडा चमकाविला ॥ बाराभाईच्या मंडपावर ढाला ॥ फोजेचा बेद मग तुटला ॥ भाऊसाहेब अंबारींत डुला । दादू महातानें हत्ती पुढें नेला । आंदु जडियले हत्तीला ॥ तीरकमान हत्ती धरला ॥ पाडव दळीं बिभीरग आला ॥ का पहातां वीर खवळिला ॥ दिली सरबती तोफेला ॥ नऊ हजार गोळा उडाला ॥ ॥ (चाल) ॥ तासे मर्फे ते तंबूर किती वाजती । कर्णे कितीएक रणवहिरी करती ॥ गिलच्यांच्या तोफा कुलपी गोळे गर्जती ॥ धूकोट बाण जशी ढगांत वीज चमकती । दणादण मेरू मंडळ धरणी कांपती॥बारा हजार पालखी भाऊची झाली रिती।तीन लाख घोडा गर्द जरीपटक्याचा हत्ती ॥ पेशीहजार होळकर गर्दी नाहीं दिसती ॥ पायदळाचे गोळे जागोजाग पडले किती । सोकला कंठ मग पाणी पाणी बोलती ॥ जखमांची नाहीं गणती कबंध्र नाचती । स्वर्गाचे देव पाहती वर्णिती अमरावती ॥ गगनीं झाकले सूर्य चंद्र भिऊन ॥ भाऊ नाना० ॥ १० ॥

गगनीं झाकल सूर्यचंद्र मग पडला अंधकार । गलिमानें पुरविली पाठ भाउ हटेना तो रणशूर । सोनपतावर लढाई भाऊ अंबारींत कमान तीर ॥ बाणे बंदुकिचे फेर झडती तोफेचे गोळे पडे जसे गार ॥ गोळ्यासरसा भाऊ उडाला दादू महात चकाचूर॥ बापलेक ओळखेना धरणीमाय जागा देईना अलप जर । नानासाहेबाशा डांक आली ते गेले हामी सादर । झाले घोड्यावर स्वार बाईस कळिले धरला पदर ॥ बोले गोपिकाबाई पुण्याचे राज्य कोण करणार । भाऊसाहेब गेले आम्ही तरी काय राहुन करणार। ब्राह्मणी राज्य पेशवाई बुडाली असें नाहीं होणार ॥ .... ॥ (चाल) पेशवा बिडा उचलिला । सारी शाही पाहती नानाला ॥ भाला कटार सूर्य दावला । दोन लाख घोडा बरोबरीला ॥ रणामध्ये जाउन शिरला । झाली चकमक एकच हल्ला ॥ चाळीस

हजार जिरेटोपवाला । नानापाशी कत्तल झाला ॥ होळकरानें फितवा केला ॥ हें ठाऊक नाही नानाला वैऱ्यांनी वैर साधिला । मग जखमा चढल्या नानाला ॥ जसा भीष्म कर्ण युद्धाला ॥ मुरद पाईना धरणीला । अरब हपशीपत्रें रोहिला । तो घागीवाणी उडाला ॥ घोड्याहून खाली आला । लढण्याचा हेत नाहिं पुरला ॥ नाना पडला धर मग सुटला । गिलच्यानें मार खप केला ॥ (चाल) ॥ खंदकांत माईना लोक उंट घोडे सारे । गिलच्यांचा एक दुस्न यश रणशूर ॥ नऊ लाखांतले सातशें उरले सारे । तोफा बंदुका पडल्या सुनें दिसती डेरे ॥ मोहरा पुतळ्या रुपयांचे जागोजाग पडले ढिगारे ॥ पडलेल्या फौजेचे मागें कोण घेणार ॥ हत्ती उंट मोकळे घोड्यांचे खिल्लार । कोणी लूट घेईना पळता जीव बेजार ॥ बेले दाही दिशावर पळून ॥ भाऊ नाना० ॥ ११ ॥

शके सोळाशें पासष्ट फाल्गुन वद्य षष्ठी आदिनवार । नऊ रात्र नऊ दिवस लढाई मग फिरले माघार ॥ सातशांनी धरली वाट पुण्याची निर्मान्य लष्कर । बेदड घालती छापे वाट चालेना तिळभर ॥ पुढें बिकट वारी केला तारील परमेश्वर । असे सांडाव हेत आले अटक अतरून नऊ कोसावर ॥ (चाल) ॥ तिथून अवघे फुटले पुण्याचे रस्ते भुलले । फारादिसा भुलीमध्यें गुंगले ॥ नऊ खंड फिरतां थकले । अन्नाविण वाळुन सुकले ॥ भक्षिती झाडांचे पाले । गोसावी किती एक झाले ॥ तंबू हातीं घेतले । किती रामेश्वराकडे झुकले ॥ काशीचे रस्ते धरले । या रितीनें सैन्य खपलें ॥ दैवाचे पुण्याशी आले । लाखोटे सदरेवर पडले ॥ दुःखाचे सागर फुटले । .. . . ॥ (चाल) ॥ लाखोटे वाचिता झाले अवघे घाबरे । नानाभाऊ बुडाले पुण्यास आली खबर ॥ नानाभाऊ बुडाले परंतु लौकिक दुनियादर नवलाख बांगडी फुटली असला हाहाकार ॥ दक्षिण बुडाला सर्ता पडल्या महामूर । श्रीमंताच्या तक्तापाशी भलेभले मनसुबीदार ॥ स्थापिले गादीवर माध

वराव नेणार । सोन्याची जळली भट्टी उरले खापर ॥ शाहु शत्र- पतिचे देणें सांब आवतार । गातो सगनभाऊ ठिकाणा शाहुनगर।। गातो फत्तेजगं पवाडा करून । भाऊनाना. ॥ १२ ॥

खडकीची लढाई

दक्षणच्या पेशवाशीं घाला कधिं नव्हता आला । गंगाधर शास्त्र्यावरून राज्याचा नाश झाला ॥ धृ० ॥ गंगाधरशास्त्री मारले पंढरपुरांत । चोरबातमी गेली इंग्रजांच्या घरांत । तेथुनि रचिला कलंकी ऐका आश्चर्याची मात । त्र्यंबकजी डेंगळे हवाली करून झाले शांत । दोन दिशीं वाद मिटला ठेविले ठाण्यांत । पुढे व्हायाचे पळून गेले सहाव्या महिन्यांत । इंग्रजांच्या पहाऱ्यातुन असा कोण गेला ॥ १ ॥

कोट किल्ले दिले ओलिला त्रिंबकजीसाठीं । एक महिन्याचा वायदा मसलत केली उफराटी । वसई सुभा दिला रे देवा आड- केली ताटी । कसा तरी जिव वांचो पडल्या दुष्टांच्या गांठी । बाबासाहेब गेले पंढरिला विठ्ठलाच्या भेटी । उजवें फुल द्यावें आम्हां माहुलिच्या कांठीं । गोविंदराव काळयानें मनसुबा पहा कैसा केला ॥ २ ॥

बापुगोखले मुळींच ऐका बेटावर गेले । बेट जाळून निघुनशानें खडकीवर आले । दोघांचे मोर्चे भिडले आकाश कडकडलें । बापु- गोखले जाऊनशानें तोफेवर पडले । टोपीवाल्याची फरडी झाली लढाईवान पडला । लहान थोर जन रणभूमीशी युद्धास आला । दोहो सैन्यांचा बहुतसा चेंदा तो झाला ॥ ३ ॥

दोन पलटणी येऊन पुण्यावर गारपिरीं भरल्या । युक्ति युक्तिनें उठवून लावितां खडकीर ठरल्या । आश्विन महिना एकादशी तल- वारी झडल्या । तेराव्या दिसचा समाचार ऐकुन घ्या दाखला । सत्राशें एकुणचाळीस ईश्वरी नामसंवत्सराला ॥ ४ ॥

लाख फौजेचा जमाव झाला श्रीमंतांपाशीं । रणभूमीवर येऊन पडल्या तोफांच्या राशी । अलिपष्टनसाहेब स्मिथसाहेब आले रागाशीं । सिंधुराच्या टेकडीवर दिल्या तोफांच्या राशी । अलिप- ष्टन् साहेबाचा हुकूम तो लइ करडा झाला ॥ ५ ॥

करनल साहेब होते पलटणींत । आले धाऊन खडकीच्या मैदानांत । लढाई करून बहुत केली मात रंजुक झडत । पांचेचा हिरा बडेना वाटोवाटी चंद्र गगनांत । बापु गोखल्या सकळ सुरवर स्तविती रणांत । तीन लाख फौज पळून गेली बापु गोखला राहिला रणांत । युद्ध केलें त्यानें युद्ध केलें बहुत । बाबासाहेब विश्वास देऊन माहुलीस गेला । बापु गोखला लढता सवाप्रहर दिवस आला ॥ ६ ॥

दळणासरसे किडे रगडले रडती नरनारी । लेंकराला माय विसरली कसा ईश्वर तारी । आधीं गेले ते पार पडले पुण्याच्या पारीं । पुण्यावरती चढले झेंडे केली वारासारी । जो येतो तो लढतो हातामधीं भाला घेऊनी । सगनभाऊ म्हणे ऐशी ईश्वराची करणी । बिविछन म्हणे चंद्रसूर्याशी कलंक लागला ॥ ७ ॥

प्रतापसिंह महाराजावर पोवाडा

मुळापासून चाल झाली कुठे दिसेना अंतर। बाळासाहेब हुशार करकट्टे लढणेवाले फार ॥ इंग्रजानी घेतला मुलुख चालून आले दक्षणेवर। कोलापुरवाल्याशी जिंकिले लढण्यास टिकेना कोणी फार। शहरामध्यें द्रव्य फिरविलें राज्य घेतलें हातावर। सारें शहर फिरून आला डेरा दिला पवय नाक्यावर। साहेबलोकांनीं देउनी ताजीमा पहिली खुर्ची केली मोहरे। मनामधिं कांहीं भीति आणु नये आपला चालला एकच विचार। चौदा पेस्याचें राज्य करावें आह्मास आनंद फार॥ १॥

बुवासाहेब बाळासाहेब मारून टाकावें जलदिनें फार। आपासाहेब मागून बोलता झाला भाऊबंद कसे मी मारूं॥ आपल्या हातानें घ्यावा प्राण मारा सांगतों किल्यावर। इंग्रजानी तयार तोफा आणल्या पवय नाक्यावर जलदिने हा बार भरून हल्ला उठविला किल्यावर। शहरामधिं झाली चलविचल बुवासाहेबास दहशत पडली फार॥ २॥

बाळासाहेबास आला क्रोध लढाईची करून तयारी। सारें लष्कर शिवंदिशी जलदी उठवी फार॥ बुवासाहेबास कळली बातमी हात जोडून बाळासाहेब मोहरें। आग लागो त्या लढण्याला इंग्रज येईना हार॥ सातारकिल्ला प्रताप खूपे जिंकिला इंग्रजानी कैद केले। बाळासाहेब बुवासाहेबास जलदिनें निंबावर नेलें। अंबारींत बंधु बैसले झालरी लाविल्या हत्तीला। इंग्रजानीं जिंकून सातारा आपला अंमल बसविला। बाळासाहेबास वनवास ईश्वरान दिला। अवघे मानकरी येति भेटिला असा राजा नाहि होणार साताऱ्याला॥ ३॥

निंबावरती डेरा दिला बारा दिवस वनवास कंढिला। पुन्हा तेथुन निघून चालले पुण्यक्षेत्र काशिला॥ ऐन जंगलामधिं राजा जन्मला जंगली राजा नाम पावला। सगन भाऊ गर्जे सभेमध्यें यानें पवाडा केला। मोठया मोठयाची कीर्ति करितो अशी चाल

होइना कोणाला । बुवासाहेब बाळासाहेब यांनीं धास्ती पाळून व्यर्थ प्राण सोडीला । अवघ्या राज्याची हीच गती पुकार झाला सर्वांना । अवघे राज्य करीना लढाई खंडणी देती बहादुर इंग्रजाला॥ ४ ॥

बाळा--बहिरूकृत

लावण्या व पोवाडे

छापत आहेत

आणि

सगनभाऊचा दुसरा भागही लौकरच

प्रसिद्ध होईल.